

Driemaandelijks tijdschrift
zevende jaargang nummer 4
december 1984

Orgelkunst

ORGELKUNST

VIIde jaargang, nummer 4 — december 1984

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Pierre Hardouin (Fr.), Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Rekeningnummers op naam van « Orgelkunst », Grimbergen

België : K.B. 436-6204991-57

Nederland : Spaarbank Limburg : 85.89.45010

(Postgiro Spaarbank Limburg : 105.81.80)

Abonnement

België : 380 F.

Nederland : 23,- Gld

Andere landen : 450 B.F.

Steunabonnement : min. 500 F.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redactie is verboden.

Inhoud

		blz.
Voorwoord	<i>Hoofdredacteur</i>	3
Registratiekunst in Zuidduitse bronnen	<i>L. Bastiaens</i>	5
Het gerestaureerde Van Peteghemorgel te St.-Antelinks	<i>P. Roose</i>	14
Fuga in kleine tertstoon	<i>J.M. Botquin</i> <i>vert. P. Roose</i>	20
Succesvolle orgeltocht doorheen Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen	<i>J. Helsen</i>	22
Marinus De Jong	<i>K. D'Hooghe</i>	26
De organografie 'en vogue'	<i>P. Roose</i>	29
In memoriam Dr. W. Supper	<i>K. D'Hooghe</i>	33
Ter bespreking		34
Mededelingen		35
Agenda		46
Orgeltijdschriften		46
Prullaria		48

L.S.,

1985 werd uitgeroepen tot het Europees Muziekjaar. De voornaamste doelstellingen zijn :

- *het promoveren van muziek over het algemeen, van alle soorten en tijden ;*
- *het toegankelijk maken en het activeren van deelname aan het muzikale leven, specifiek bij de jongeren ;*
- *het bieden van meer mogelijkheden en betere sociale voorwaarden voor jonge componisten en muzikanten ;*
- *het ondersteunen van muzikale opleiding en training ;*
- *het bewaren, verbeteren en verrijken van het gemeenschappelijk cultureel erfgoed.*

Deze hoopvolle intentieverklaring, uitgaande van de Europese regering en het Europees parlement bieden een toekomstperspectief waar wij allen graag naartoe werken.

Vanuit de kracht van al diegenen die zich voor de orgelcultuur in Vlaanderen en daarbuiten inzetten dient met gebundelde energie gewerkt te worden om op enkele mooie resultaten verder te bouwen en ze ook bekend te maken.

Onze incubatietijd moet een andere fase intreden. Als de Vlaamse Executieve het Europees Muziekjaar zou willen aangrijpen door ook enkele orgeldossiers vrij te geven, dan kan er trompetgeschal weerklinken. Zoniet ?...

« Orgelkunst » heeft in de positieve evolutie ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld. Elke kans die geboden wordt dienen wij tenvolte te benutten door het bevorderen van goed orgelonderwijs, goede orgelbouw en goed orgelspel.

Wat de redactie van « De Schalmei » in juni 1950 (blz. 52) schrijft, wil ik graag overnemen en onderschrijven. Met het hierna volgend citaat worden onze verdienstelijke voorgangers gehuldigd; na een afwijzen van « J'accuse »-praktijken om enig succes te halen, staat er :

« Wij willen niet dat een persoon zich ooit zo voelt wanneer hij een of ander artikel in dit blad leest alsof de schrijver of het tijdschrift met de vinger op hem gericht staat ! Het is onbeleefd met de vinger te wijzen, en wij wensen eerder samenwerking tussen allen die zich het orgelvraagstuk aantrekken. Geen ruzie ! Geen persoonlijke aanvallen of feiten. Doch wij beogen wél verkeerde toestanden aan te duiden ».

Terzelfdertijd wil «Orgelkunst» wijzen op de continuïteit van de werking der opeenvolgende orgeltijdschriften in Vlaanderen.

Wij zijn gelukkig U als afsluitend opus een gedifferentieerd nummer te kunnen aanbieden. Waar de historische registratiebronnen aangeboord worden, de restauratie van het mooie Van Peteghemorgel in St.-Antelinks besproken wordt, majeur- en mineurklanken vertellen over het wel en wee van onze orgels en de manier waarop zij bewonderd en afgestoten worden.

Voor de achtste jaargang 1985 hebben wij dynamische plannen ontwikkeld die U zeker zullen boeien.

De Nederlandse tandarts-organist-laureaat van het C. Franck-concours in Haarlem, Ton van Eck heeft een merkwaardig artikel toegezegd over de studie van «De orgels van César Franck, met name het orgel in de Sainte Clotilde». L. Bastiaens zal zich verder verdiepen in de registratiekunst. Gegevens over de Van Peteghems worden U niet onthouden. Het Spaanse orgel te Melsele, het orgel van Moerzeke, Male, Lebbeke, Opain, Verrebroek e.a. instrumenten worden beschreven, zelfs het «Organum Hydraulicum» wordt opgedolven.

Over het orgelonderricht in het secundair muziekonderwijs heeft J. Van den Borre, rijksinspecteur, gegevens toegezegd.

«De retoriek» en «Tremolo en Vibrato» zullen respectievelijk door G. De Swert en Dr. G. Haenen behandeld worden. «Het orgel in de liturgie» wordt toegelicht door dr. Kurris. Analyse van orgelcomposities staat eveneens op het menu.

Een zwak punt dient nog bijgewerkt : het tijdig verschijnen van elk nummer. Wij bieden ons excuus aan voor dit tekort. Wij willen er wat aan doen.

Alle informatie omtrent orgelactiviteiten zal graag in de agenda of onder Mededelingen aangekondigd worden, mits deze tijdig — één maand voor verschijnen — medegedeeld worden. Orgelkunst verschijnt in maart, juni, september en december.

Alle abonnee's kunnen ons helpen door onmiddellijk over te schrijven voor de 8ste jaargang. Het spaart veel tijd, energie en ... geld.

Voor uw vertrouwen, belangstelling en steun danken wij U oprecht.

De hoofdredacteur

Registratiekunst in Zuidoost bronnen (1500-1800) : I

Luk BASTIAENS

Inleiding

De geografische begrenzing van het toenmalige Duitsland was wel anders dan nu. Dit geldt in het bijzonder voor het Zuidoost gebied, daar Noord-Duitsland vanaf de 17e eeuw tot de 2de wereldoorlog ongeveer dezelfde begrenzing kende. Het Zuidoost-Duitsland van toen strekte zich ver over de huidige landsgrenzen uit. Niet alleen Beieren en Oberschwaben, maar ook Bohemen, Oost- en Zuid-Oostenrijk en de streek rond Mainz behoorden tot dit cultuurgebied. Gregor Klaus (1) kenmerkt het gebied door de vele barokke kerken die zich bevinden tussen Mainz en Bern, Straatsburg en Praag, waarbij Wenen en Niederösterreich niet over het hoofd mogen worden gezien.

De reformatie bracht overal een ommekeer teweeg. Waar Noord-Duitsland voor het grootste deel protestant werd, bleef het Zuiden uiteindelijk toch katholiek, vooral door de contra-reformatie en het succesvol terugdringen van de Turken. De gevolgen van de 30-jarige oorlog (1618-1648) en de contra-reformatie brachten in Zuid-Duitsland een grote bloei van de kerkarchitectuur tussen 1650 en 1800. Talrijke barokke en rococo-kloosters met fijne, lange kerken rezen uit de grond. Belangrijk is de activiteit die de verschillende kloosterorden in dit gebied ontplooiën (Jezuïeten in Oostenrijk en Bohemen ; Augustijnen in Oostenrijk ; Cisterciënzers in Zuid-Polen ; Dominikanen en Benediktijnen van Seville tot Königsberg).

De Zuidoost-Duitse orgelkunst neemt in de 17de en 18de eeuw een ontwikkeling die zich van de Noord-Duitse school in vorm en uitdrukking scheidt. Een groot deel van deze Zuid-Duitse organisten en orgelcomponisten staan onder invloed van de Italiaanse componist Girolamo Frescobaldi. In het Noorden kennen we protestantse kerkorganisten met hun polyfone orgelmuziek, geënt op de Lutherse koraalzang. In het katholieke Zuiden tekent de muziek zich door heldere, gelede structuren, gegoten in een lichte, begrijpelijke vorm met kleine imitaties op grond van een duidelijk afgetekende harmonie.

Naast het ambt van kerkorganist waren er ook orgelspelers die de functie van Kamer- of Hoforganist bekleedden. Kerkorganisten kenden een «dienende» functie in de katholieke eredienst. Het «Ceremoniale Episcoporum» (Parijs, 1600) verbiedt «onreine en uitgelaten stukken, het spelen van wereldlijke en plezante stukken, ook vrije werken die geen samenhang vertonen met de dienst». De kunst van de katholieke organist is die van het omspelen van de gregoriaanse gezangen. Hij moet zorgen voor de gepaste overgangen tussen de verschillende delen van de Goddelijke diensten. Gottlieb Muffat (2) schrijft in zijn voorwoord «der Organist soll mit seinen Toccaten, Interludien und Versetzen dienen, nicht prangen». Door het indringen van de orkesten en kamermuziekensembles wordt de organist meer en meer teruggedrongen tot continuo-speler.

Registratiebronnen

Arnolt Schlick's (ca. 1460 - ca. 1521) «Spiegel der Orgelmacher und Organisten» (3) is de vroegste belangrijke bron met informatie betreffende het Duitse orgel en bovendien het eerste werk in Duitsland over orgelbouw en -spel dat werd gedrukt (Mainz, 1511).

«Das Funfft Capittel» handelt over de registers. We laten de vertaling van dit hoofdstuk in extenso volgen :

«Het vijfde hoofdstuk handelt over de registers. Veel registers maken, is niet aan te raden, vooral deze die qua klank op elkaar gelijken.

Eerder moet men deze kiezen die gehoord en herkend worden als verschillend van een ander. Met acht of negen goede registers, die goed samen passen en met elkaar kunnen afgewisseld worden, geeft men meer luistergenot aan de toehoorder.

Voor het eerste «die principaln» die sommigen ook «koppeln» of «fleytten» noemen. Vervolgens, een octaaf («ein Octaff») met lange mensuur (4) of zo het instrument zeer groot is, een dubbel octaaf (5).

Vervolgens het derde register, een korte wijde mensuur dat sommigen gemshoorn («Gemsser hörnen») noemen, ook een octaaf boven de principaal, of een dubbel octaaf in een groot instrument.

Een cimbel («ein zymmel») moet niet groot (6) zijn zoals sommigen die maken, zodat men octaven en kwinten bijna als

afzonderlijke registers kan horen, maar eerder klein, scherp-snijdend, zodat men niet makkelijk kan zeggen welke toon ze hebben. Deze klinkt met alle registers goed. Vervolgens de «hindersatz». Het zesde register, de ruispijp («die rauss pfeiffen») moet schalmei-achtig klinken («auf schallmeyen art»). Het zevende, een «hültze glechter», dat vreemd en wonderbaarlijk is om te horen. Men name in de bas, naar mijn oordeel, klinkt het als een beker waarop een vrije gezel («die freyen gesellen») slaat met een lepel (7).

Het achtste register moet een zink zijn («der zinck»). Indien het goed gemaakt is, ik heb het gehoord, klinkt het wat «zinkisch» («uff zinkisch art»).

Er wordt ook een register gemaakt dat te vergelijken is met de zwegel («den schweigeln»). Hoe nodig dit is, laat ik aan anderen over om te oordelen. Men kan dagelijks dingen veranderen en proberen.

Ook ken ik een ander register in orgels, waarover is gediscussieerd, om het instrument volledig te maken («in orgeln gantz werck zü machen»). Vijf jaar geleden werd er een goed en artistiek orgel gemaakt voor onze aller genadigste heer de Roomse keizer, als een klein instrument te vergelijken met een positief, een regaal of super regaal. De klank was bekoorlijk en ongewoon voor het oor. Deze stem klinkt nogal verwonderlijk voor hen die er niet mee vertrouwd zijn, zelfs voor hen die de vorm en de mensuur ervan niet hebben kunnen bedenken. Maar de kunsten floreren en vermenigvuldigen zich dagelijks — Adam's kinderen rusten nooit.

Ik wil het niet hebben over hoe deze en andere vreemde pijpen die hiervoor en hierna worden vernoemd, gemaakt worden, voor het welzijn van de orgelbouwers, zodat ik niet beschouwd word als de onthuller van hun kunst en geheimen door deze openbaar en gemeen te maken, om mijzelf grootser te maken, of mijn sikkels te gebruiken op iemand anders akker. Zij verdienen billijk hun arbeid, kunst en goede zaak.

Met de principaal op het pedaal gaat het octaaf goed samen. Doch moet de principaal af te zetten zijn, zodat men het octaaf alleen kan gebruiken, alsook de «hintersatz».

Vervolgens de trompetten («Trometten») of bazuin («basaun»). Sommigen maken ook voor het pedaal cimbel en kleine octaven, «sedetzein» genaamd. Volgens mijn oordeel moeten beiden ver-

meden worden. Verder is het goed dat de registers in het manuaal en het pedaal allen afzonderlijk te gebruiken zijn, zodat men een specifiek stuk kan registreren met stemmen van gelijke toonhoogte op het manuaal en pedaal. Dit is niet vanzelfsprekend op elk orgel waar het pedaal een octaaf of meer onder het manuaal klinkt. Dit maakt goed contrapunt onconsonant, omgekeerd en gealterneerd zo dat kwinten kwarten worden, tertsen sexten, enz. Derhalve is het noodzakelijk dat men in de mogelijkheid moet zijn de principaal van het pedaal te kunnen afzetten om de karakteristieke klank van de stukken te behouden. Dit is mogelijk wanneer de principaal op het manuaal en het octaaf op het pedaal samengaan of tegelijkertijd met andere registers, indien het pedaal geen octaaf lager klinkt als het manuaal, maar dezelfde toonhoogte heeft.

Het is ook goed dat de registers allen afzonderlijk te gebruiken zijn, zodat de organist elk register apart kan horen, het één na het ander, als hij of anderen dit verlangen. Het is soms aangenaam om twee registers samen te horen, als de cimbels met de principaal, en andere, zoals hierboven vermeld.

Sommige instrumenten hebben in het manuaal separate stemmen, niet in het pedaal. Ik ken een prima instrument, vervaardigd met niet weinig geld, in een rijk, schitterend klooster, waar de «hintersatz» in het pedaal niet af te zetten is. Dit is een grote fout en in de eerste plaats een flagrante vergissing (8). Het kan gecorrigeerd worden voor een honderdtal gulden. Men mag de verschillende registers samen trekken met om het even welke andere, op gelijk welke manier, en resultaat hebben dat vreemd in het oor klinkt. Verder is er niets dat niet goed klinkt met de ruispijp en de trompet. Vooral wanneer de «hintersatz» scherp en rein-snijdend is en niet een laagklinkende mixtuur, bevat het me zeer met de hiervoor vermelde twee registers, ruispijp en trompet.

Er is ook een register dat in elk koor (9) tertsen en kwinten bevat, waarmee men geen consonante akkoorden kan spelen. Welke toetsen of koren men tesamen speelt: ze zijn disharmonisch en klinken slecht. Dit is volledig tegen de muziek en van generlei waarde, zoals elk verstandig mens moet concluderen.

Zij maken ook een éénkorig register dat een kwint klinkt boven de principaal of de juiste toonhoogte van het instrument. Laat zij die dit mooi vinden, het prijzen.

Titelbladzijde van het origineel.
In 1511 gedrukt door Peter Schöffer te Mainz.

Ik zeg, met uw permissie, dat vele dingen worden geprobeerd, eerst dit, dan iets anders. Het is goed te leven op andermans kosten, indien men zich geen zorgen moet maken omtrent de lonen en men voldoende materialen heeft. Men vindt altijd verscheidene personen die andere lui verachten en zichzelf een verwaande houding geven. Nochtans kunnen zij ook fouten maken. De heiligen zijn beter in staat de kosten te dragen dan deze werklui.

Dezelfde dingen gebeuren met positieven (10). Ze maken er twee of drie in een instrument, één als «Rückpositiv», een ander als het borstwerk. Het derde in het instrument dient nergens anders toe dan de tijd te rekken en nutteloze kosten te maken. Veel brood, weinig vis.

Een goed rugwerk heeft voor mij genoeg registers met een principaal, gemaakt van houten of tinnen pijpen, klinkend als houten pijpen, een kleine gemshoorn, een goede zuivere cimbels en een kleine hintersatz, elk afzonderlijk te gebruiken en met andere registers van het hoofdwerk. Het is vooral goed de kleine «hintersatz» van het positief te beluisteren met de ruispijp. Evenzeer is het ook zeer vreemd en ongewoon de houten pijpen van het positief te beluisteren met het octaaf van het (hoofd-)manuaal, met de stemmen dicht of ver van elkander (11).

Sommigen zeggen dat de ruispijpen en de trompetten niet zo betrouwbaar en bestendig zijn als de andere registers (12). Deze mening treed ik niet bij, maar integendeel geloof ik, wanneer men de juiste vorm en mensuur toepast, zij lange tijd kunnen meegaan (13). Ik kan ruispijpen en trompetten aanduiden die reeds negen jaar in een instrument in gebruik zijn en die niet veranderd zijn met warmte en koude, maar nog even goed klinken als in het begin. Wanneer eens twee of drie pijpen vals zijn, kan een organist, die weet hoe het te doen, dit vlug herstellen. Daarom zijn voormelde registers niet te verachten maar, indien ze goed gebouwd zijn, te beschouwen als nieuwe, heerlijke, bruikbare, vrolijke en wonderbare dingen in het orgel, ter ere van God.

Het is handiger wanneer de registers naar boven, naar onder of zijdelings kunnen worden geschoven, dan naar de organist toe te trekken, omdat zij een spanwijdte uit de kast («corpus») moeten getrokken worden wat veel moeite en krachtingspanning vergt en het niet makkelijker maakt ».

Tot daar de zo getrouw mogelijke vertaling van het vijfde hoofdstuk. «Das Sechst Capittel» handelt over de mixtuur of «locatz». Schlick schrijft dat de mixtuur op de hoogste toets ongeveer 16, 17 of 18 pijpen moet bevatten om in een grote kerk voldoende draagkracht te hebben.

In het derde hoofdstuk wordt de tessituur belicht :

« de manualen moeten 24 ondertoetsen («claves naturales») bevatten met vier fa's en vier la's ; dat is drie octaven en een grote tert (...) ».

« Om goed vrij contrapunt te maken in de bas is het nodig om in het pedaal een «duodecima» te hebben van ondertoetsen met de boventoetsen («semitonien») ertussen, van F «under dem gamaut» tot «csolfaut» (14) ».

Uit al deze informatie kunnen we volgende dispositie reconstrueren :

Werck :

die principaln : ... in de manual iglicher chor zwo pfeiffen het equaln. Doch zweyerley mensur/eine etwas kürtzter dan die ander. (de principalen : ... in het manuaal heeft elk koor twee pijpen van dezelfde toonhoogte, doch van twee verschillende mensuren/ de ene iets korter dan de andere).

ein octaff einer langen mess ; ein doppel octaff (een octaaf met lange mensuur ; een dubbel octaaf (bij zeer grote instrumenten)).

Gemsser hörner ... ein kürtz weit moss
auch ein octaff uber die principaln oder ein doppel octaff in einem grossen werck.

Gemshoorn ... een korte, wijde mensuur ook een octaaf boven de principaal of een dubbel octaaf in een groot instrument).

ein zymmel sol nit gross sein... Sonder klein scharpff schneiden... das laut zü allen registern wol (een cymbel moet niet groot zijn ... maar klein, scherp-snijdend ... deze klinkt met alle registers goed).

den hintersatz ... uff dem obersten chor / ongeferlich sechtzehen sibentsehen oder ach zehe pfeiffen ... (de mixtuur ... op de hoogste toets / ongeveer zestien, zeventien of achttien pijpen ...).

die raus pfeiffen. oder uff schallmeyen art. (de ruispijpen. moet schalmei-achtig klinken).

*ein hultze glechter
der zinck*

Pedal :

den principaln

dei octaff

der hindersatz

Trometten oder basaun

Positiff zü ruck :

die principaln holtzen oder zynne pfeiffen uff die hultzen art.
(die principalen ; houten of tinnen pijpen die klinken als houten).

ein gemsslein.

ein guts rheins zymmelein

(een goed reine kleine cymbel).

das hindersatzlein.

Uit het vijfde hoofdstuk zetten we Schlick's registratieaanduidingen op een rijtje :

Durch viij. oder ix. gut register. so die recht zü sammen gezoge und noch einander abgewechselt werden.

(een orgel met acht of negen goede registers, die goed samenpassen en met elkaar kunnen afgewisseld worden) (15).

ein zymmel ... das laut zü allen registern wol

(een cibel ... deze klinkt bij alle registers goed) (16).

mitt den principaln ym pedal geet die octaff wol / doch das die principaln ab zü ziehe sein / so man wil das die octaff allein gee / als auch der hindersatz.

(met de principalen in het pedaal gaat het octaaf goed samen / doch moet men de principaal kunnen afzetten / indien men wil dat het octaaf alleen te gebruiken is / alsook de hindersatz).

die principaln ym manual / und die octauen im dem pedal mit einander geen oder uff andern registern do das pedal nit ein octaff under dem manual ist / sonder gleich stymmen sein.
(... de principalen in het manuaal / en het octaaf in het pedaal samen passen bij elkander of met andere registers indien het pedaal niet een octaaf onder het manuaal klinkt / maar dezelfde toonhoogte heeft).

dan fast lustig zü horn etwas zwey register zü sammen / als die zymmeln zü den principaln / und andern wie obgemelt

(... het is aangenaam om twee registers samen, als de cymbel met de principalen / en andere zoals hierboven vermeld).

Item die register mag men in, vil weg zü einander ziehen un endern das den orn fremdt zü horen ist.

(Men mag de verschillende registers samen trekken met om het even welke andere, op gelijk welke manier, en resultaat hebben dat vreemd in het oor klinkt).

Auch yr keins das nit gut zü den rauszpfeiffen un trompten und sonderlich so der hindersatz scharpff rhein schneider. nicht grober mixtur ist / gefelt mir uber die moss zü gemelten zweyen registern rauszpfeiffen unnd trompten.

(Verder is er niets dat niet goed klinkt met de ruispijp en de trompet. Vooral wanneer de «hindersatz» scherp en rein-snijdend is en niet een laagklinkende mixtuur, bevalt het me zeer met de hiervoor vermelde twee registers, ruispijp en trompet).

Ein gut positiff zü ruck ... das iglich register sonder ab zü ziehen und allein zü bruchen zey / zü andern registern ym werck als sonderlich das hindersatzlein ym positiff zü den russpfeiffen gut zü horn ist. Des gleichen auch di hultzen pfeiffenjm positiff fast frembt und anmutig zü der octaff jm manual zü horn sein / mit gleichen stymmen noe oder fern von einander.

(Een goed rugpositief ... elk afzonderlijk te gebruiken en met andere registers van het hoofdwerk. Het is vooral goed de kleine «hindersatz» van het positief te beluisteren met de ruispijp. Evenzeer is het ook zeer vreemd en ongewoon de houten pijpen van het positief te beluisteren met het octaaf van het (hoofd-)manuaal / met de stemmen dicht of ver van elkander).

Met dank aan Koos van de Linde voor zijn gewaardeerde hulp.

(wordt vervolgd).

Voetnoten :

1. Gregor KLAUS (OSB), *Die Entwicklung der Orgelbaukunst in Süddeutschland*, in: Kirchenmusikalisches Jahrbuch 40, 1956, blz. 87.
2. Gottlieb MUFFAT, *72. Versetz Sammt 12 Toccaten*, 1726; Voorrede Bärenreiter-Verlag, Kassel, 1922.
3. Arnolt SCHLICK, *Spiegel der Orgel-macher vnd Organisten*, Mainz, 1511; Buren, Fr. Knuf, 1980, Reprint.
4. Lange mensuur, dus nauw.
5. De toonhoogte van deze registers zijn duidelijk voor de kleinere orgels: 8' principalen, 4' octaaf en 4' gemshoorn. Indien het een groot instrument betreft kan de term «doppel octaff» op twee verschillende manieren worden uitgelegd. Enerzijds kan een 8' en 4' bedoeld zijn; anderzijds is het mogelijk (en zeer waarschijnlijk) dat hier uitsluitend een 4' wordt bedoeld. Dit lijkt duidelijker voor de gemshoorn waar Schlick schrijft: «auch ein octaff vber die principaln/

oder ein doppell octaff in einem grossen werck» (een dubbel octaaf boven de principaal 16'). In het laatste geval is de principaal 8' dan waarschijnlijk de basis van de hintersatz (het vroegere blokwerk).

6. Groot = moet niet te laag van toon zijn.
7. Waarschijnlijk wordt hier een quintadeen bedoeld (zie andere vergelijkbare disposities uit deze periode die we in een volgend artikel behandelen).
8. Schlick is dus tegen het behoud van het «blokwerk» in het pedaal.
9. In elk koor = op elke toon.
10. Positieven = nevenklavieren.
11. Het verloop van de stemmen binnen de tessituur.
12. Hier wordt het houden van de stemming bedoeld.
13. idem ?
14. Normaliter kende men destijds volgende klavieromvang : F-G-A tot g''-a''. Schlick schrijft echter : «wiewol etlich meyne das die nidersten zwen semitonien post fa / vnd post gamaut / nit nott seyen / soll mann sie doch vmb der selbigen willen nitt vss lassen / sie wollen ein gute steg vmb zweyer staffe'n willen verhon. Welche der meynug sein / vn also daruon reden / die jren dz ich ym ettlichen selbs gesagt nd gezeigt hab / wie die ytz gemelte claues zü dem chor gesang / vnd sunst zü gute».
15. Men kan dus alle mogelijke registraties maken.
16. Waarschijnlijk was de cymbel bedoeld om de andere registers te kleuren.

Het gerestaureerde Van Peteghem-orgel te St.-Antelinks (O-VI.)

Patrick ROOSE

De gemeente Sint-Antelinks is sedert 1975, samen met nog zes buurgemeenten, administratief samengesmolten met Herzele.

De Sint-Gertrudiskerk van Sint-Antelinks is niet de enige parochiekerk in het huidige Groot-Herzele die een historisch orgel bezit : bekend zijn ook de waardevolle orgels te Hillegem, Sint-Lievens-Esse, Steenhuize, Woubrechtgem, evenals de leeggeroofde kast te Ressegem. Deze kerkorgels zijn echter allen in staat van verval geraakt ; maar omdat ze thans als monument beschermd zijn, kon voor enkele van deze instrumenten een restauratiedossier op touw gezet worden. De eerste restauratie die voltooid werd, is die van het Van Peteghem-orgel te Sint-Antelinks, waarover iets meer in deze beknopte bijdrage.

De bouwer

Pierre Charles van Peteghem (°Gent 1792 †Gent 1863) vertegenwoordigde, met zijn twee oudere broers, de derde generatie in het beroemde orgelbouwersgeslacht. Hij bouwde of verbouwde een 100-tal orgels, tussen 1823 en 1846. In dat laatste jaar zette zijn zoon Maximilien de zaak verder, doch Pierre Charles bleef nog meewerken tot in 1853. Zijn laatste groot orgel, tevens zijn meesterwerk, is dat in de kerk van O.-L.-Vrouw & St.-Pieter te Gent.

Dat P.Ch. van Peteghem te Sint-Antelinks aan het werk kon gaan hoeft nauwelijks verwondering te wekken : nadat Pieter, de stamvader van de Van Peteghemfamilie, in 1753 het prestigieuze orgel in de hoofdkerk te Aalst had mogen bouwen, had vermeldde orgelbouwersfamilie een quasi monopolie verworven in deze streek. Van Pieter en zijn zoon Lambert Benoit kunnen we b.v. nog de orgels vermelden te

Denderhoutem, 1763
Voorde, 1769
Sint-Lievens-Esse, 1782
Aspelare, 1783
Sint-Maria-Oudenhove, 1787.

In de 19de eeuw zet Pierre Charles, zoon van Lambert Benoit, de traditie verder met b.v. de orgels te

Aaigem, 1819
Erwetegem, 1828
Ophasselt, 1830
Schendelbeke, 1831
SINT-ANTELINKS, 1835.

Veruit het grootste aantal Van Peteghem-orgels zijn éénklaviersorgels, met een kast die ingebouwd is in de doksaal-balustrade, met als basis een Prestant 4' (in het front), en met de klaviatuur ingebouwd aan de achterkant. Ook het orgel te Sint-Antelinks is gebouwd volgens deze zeer klassieke formule. Heeft dit voornoemd kerkorgel uiterlijk nauwelijks iets meer te bieden dan een standaardpatroon, als muziekinstrument onderscheidt het zich door een fraai, elegant en zoet geluid, in zijn ontplooiing uitermate geholpen door de voortreffelijke akoestiek waarvoor onze sobere klassicistische dorpskerken bekend zijn.

Historiek

Archieven van de parochie vanaf 1830 zijn uiterst schaars. Een kontrakt aangaande de bouw, tussen de Kerkfabriek en Van Peteghem, is niet teruggevonden. De oudste gedrukte bron die het orgel vermeldt, is het boek van E. Gregoir «Historique de la facture et des facteurs d'orgues» (Antwerpen, 1865), waar we op blz. 201 o.a. lezen : « *M. Van Peteghem a de plus placé des orgues de petite dimension a :, St-Antelinckx, ...* ».

De geschiedenis van het orgel van Sint-Antelinks is ondanks het ontbreken van archieven toch vrij gemakkelijk te reconstrueren. Men kan veel van het instrument zelf aflezen en overigens blijkt die geschiedenis tamelijk rimpelloos verlopen te zijn, zoals trouwens alles in deze rustige Zuid-Oostvlaamse gemeente.

Reeds in de kerkrekeningen van 1834 wordt er vermeld dat het orgel 2.500 fr. gekost heeft ; in de windlade van het orgel zelf schreef de maker « *Pierre Van Peteghem, Gand, 25 Mars 1835* », wat ongeveer de datum moet zijn waarop het orgel voltooid werd.

Een chronogram « *Met VeeL bLYtsChap hoorDen WY 't nleUW orgEL speL* », geschilderd onder de balustrade van het doksaal, geeft als resultaat het getal 1837 (1).

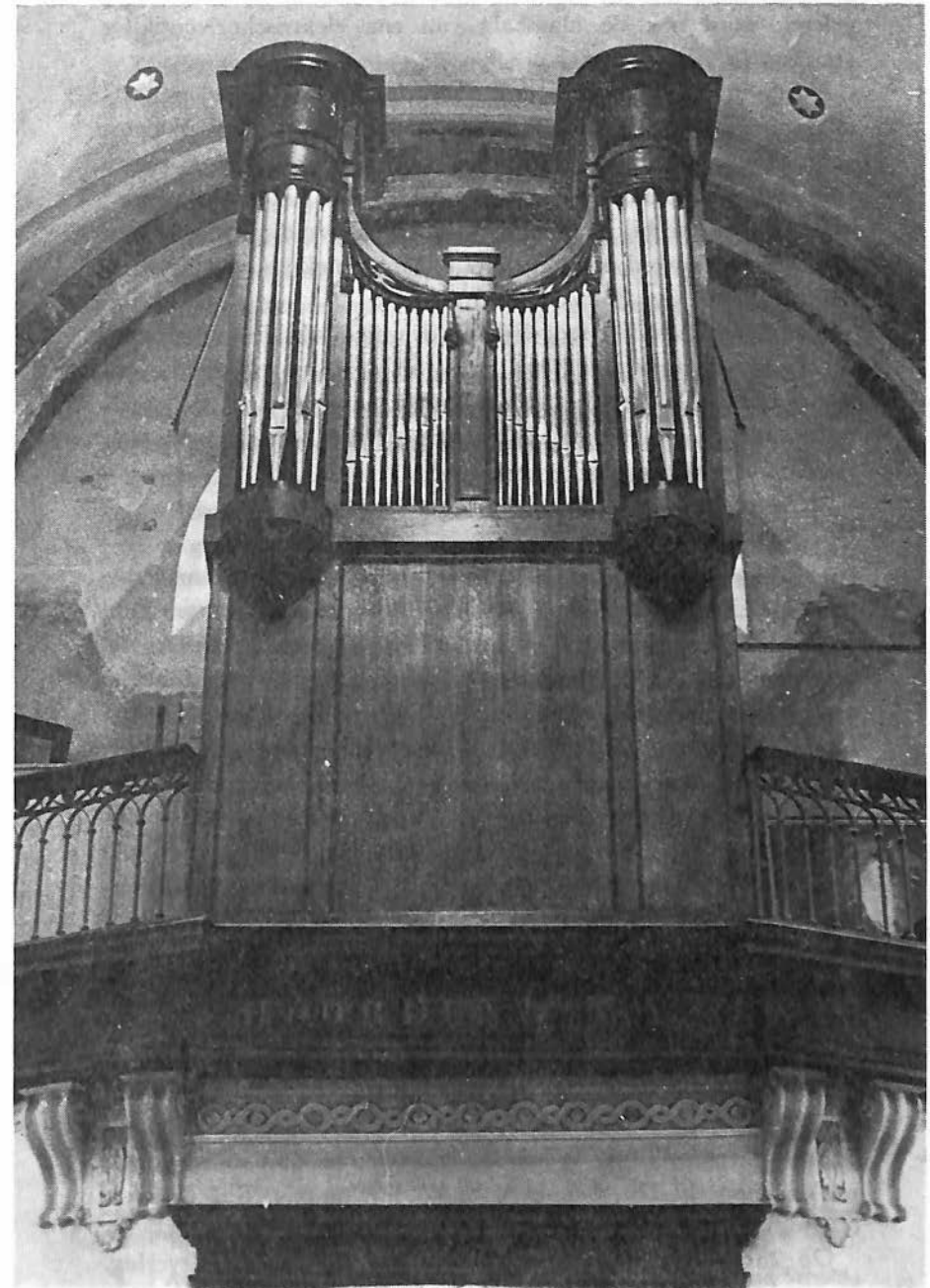
De orgelkast werd gemaakt door Nicodemus Kock, een bekend schrijnwerker uit Schendelbeke, die ook nog elders orgelkasten gemaakt heeft (b.v. in Zandbergen).

De oorspronkelijke registersamenstelling was voor de restauratie nog steeds af te lezen bij de registertrekkers :

Hautbois sup.	Clairon bas.
Trompette sup.	Trompette bas.
Fourniture	Flûte
Doublette	Bourdon
Prestant	Cornet
Tremblant	Rossignol & Ventille

In 1863 werd er een betrekkelijk grote som vermeld in de kerkrekeningen : waarschijnlijk werd dan — naar de geplogenheden van de tijd — het register Hautbois sup. vervangen door Diapason sup. (qua constructie een wijde prestant ; werd door Van Peteghem ook soms «Flûte traversière» genoemd). Deze verandering werd waarschijnlijk door de orgelbouwers Van Peteghem zelf uitgevoerd.

Nog vermeldenswaard is dat orgelbouwer P.J. Vereecken uit Gijzegem in 1877 een nieuwe blaasbalg leverde, en dat er herstellingen gebeurden in 1894 (Lovaert) en vermoedelijk 1896

Sint-Antelinks (foto ACL)

(Anneessens?). Toen in 1930 elektriciteit in de kerk was aangelegd, werd ook de blaasbalg van een elektrische ventilator voorzien (2).

Na de inventarisatie van de kerkorgels in Oost-Vlaanderen (3) door organoloog Gh. Potvlieghe, in opdracht van de Rijksdienst voor Monumentenzorg, werd op het toenmalige Ministerie van Cultuur een lijst opgesteld van alle belangrijke historische orgels: deze werden dan bij Koninklijk Besluit beschermd als monument. Op deze wijze werd ook het orgel te Sint-Antelinks «geklasseerd» door een K.B. van 20 dec. 1974 (4).

Van dan af was het mogelijk om overheidssubsidie te bekomen voor het restaureren van het orgel, en deze mogelijkheid werd door pastoor G. De Block onmiddellijk aangegrepen: de orgelrestauratie moest immers de laatste schakel en de bekroning worden van de gehele kerkrestauratie.

De restauratie

De restauratieprocedure werd in gang gezet met het aanstellen door de Kerkfabriek van een orgelkundige-ontwerper; in onderhavig geval werd dit de heer Gabriël Loncke te Overmere, die reeds eind 1975 zijn ontwerp indiende. Van dan af begon de spreekwoordelijke administratieve lijdensweg, tot wanneer het werk aanbesteed mocht worden. De aanbesteding werd gewonnen door orgelmaker Jean-Pierre Draps te Kortenberg, die onder leiding van de orgelkundige, en met supervisie van de Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg, nauwgezet alle bepalingen van het dossier uitvoerde. Na een paar kleine tegenslagen, o.m. toen bleek dat de doksaalvloer in slechte staat was en eerst verstevigd zou moeten worden, konden dan toch op 15 maart 1983 de werken voorlopig opgeleverd worden.

Op 24 juni 1983 werd het orgel plechtig ingewijd met een koor- en orgelconcert, waarbij het orgel bespeeld werd door de schrijver van dit artikel. Er werd orgelwerk ten gehore gebracht van J.S. Bach, W.A. Mozart, J.G. Albrechtsberger en diverse Engelse barokmeesters; er werden tevens twee vierhandige orgelwerken gespeeld (Fr. Schubert, S. Wesley) m.m.v. Raf De Vos, organist te Sint-Amandsberg.

Op 25 april 1984 tenslotte, volgde de definitieve oplevering, en mocht pastoor De Block met gerechtvaardigde fierheid toezien op het resultaat van de jarenlange inspanningen die hij geleverd

had om de restauratie van kerk en orgel tot een goed einde te krijgen (5).

Zonder in veel technische details te willen treden, kunnen de restauratiewerken als volgt samengevat worden:

- restauratie van de windlade, revisie van toets- en registertraktuur, het maken van een nieuw klavier (naar Van Peteghem-model);
- het bijmaken van een verdwenen rang van de Fourniture, het terug speelklaar maken van één rang van de Cornet, het kuisen en herstellen van het overige pijpwerk; de frontpijpen bovendien met nieuwe tinfoelie bekleden;
- de blaasbalg van nieuw leder voorzien en opkuisen;
- de orgelkast van niet-originele vernislagen ontdoen en opnieuw boenen met was; kleine beschadigingen aan het meubel herstellen.

Te vermelden valt dat bij de restauratie niet te drastisch werd tewerk gegaan: de Diapason sup. werd behouden (de Hautbois sup. werd dus niet gereconstrueerd), omdat deze dispositiewijziging blijkbaar het werk van Van Peteghem zelf is geweest. Ook de Vereecken-blaasbalg uit 1877, die in feite nogal ruim bemeten was voor het bescheiden orgel, werd bewaard en hersteld omdat hij van goede makelij is.

Tot slot geven we de huidige dispositie van het orgel, in volgorde zoals de registertrekkers links en rechts opgesteld staan.

Trompette 8 sup.	Clairon 4 bas.
Diapason 8 sup.	Trompette 8 bas.
Fourniture 3r.	Flûte 4
Doublette 2	Bourdon 8
Prestant 4	Cornet 5r.
Tremblant	Rossignol

Klavier van 54 toetsen, van C tot f'''.

Bas van C tot c', superius van cis' tot f''' ;

Cornet van cis' tot f'''.

Inliggende tremulant.

Voetnoten:

1. DE POTTER, F. en BROUCKAERT, J.: *Geschiedenis der gemeenten*, dl. 1, blz. 19.
2. Gegevens ontleend aan het restauratiedossier, historische nota opgesteld door G. Loncke.
3. POTVLEGGHE, Gh.: «*Het Historisch Orgel in Vlaanderen*», deel I, prov. Oost-Vlaanderen, uitg. Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, Brussel, 1974, zie blz. 123-124.
4. FAUCONNIER, A. en ROOSE, P.: «*Globale wettelijke bescherming van historische orgels in de provincie Oost-Vlaanderen*», in *Orgelkunst*, IVde jg., nr. 1 (maart 1981), blz. 19-26.
5. Het Nieuwsblad, 23 juni 1983, blz. 10.

Volgend artikel verscheen in 'La Sarcelle', febr. 1984, nr. 12, blz. 7. Omdat dit kleine streekblad slechts een lokale verspreiding kent — nl. op het grondgebied van de gemeente Jette — meenden we er goed aan te doen de tekst hier (in vertaling) over te nemen.

De redactie.

Fuga in kleine tertstoon

op het orgel van het Heilig Hart *

Onderhavige fuga is een zoveelste requiem voor ons cultuurpatrimonium. Het orgel dat sedert meer dan een eeuw de toon aangaf in de goddelijke diensten van de congregatie van het Heilig Hart, staat op het punt verkocht te worden en met stille trom de bodem van Jette te verlaten. Een verlies dat des te aanzienlijker is daar dit orgel door deskundigen gerekend wordt tot de beste van het land.

Het mag gezegd worden dat indien Van Bever, Lakens orgelbouwer die voor het onderhoud instond tussen 1880 en 1902, de toestand zou aanschouwen waarin de kapel van het Heilig Hart verkeert, hij alle reden zou hebben om verontwaardigd te zijn en het ergste te vrezen voor het orgel dat hem dierbaar was: het ruime neogotische kerkschip is sedert lang aan zijn lot overgelaten. En wat Aristide Cavaillé-Coll betreft, de leermeester van Van Bever en bouwer van het instrument waarover we het hier hebben, diens ontgoocheling zou ongetwijfeld groot zijn indien hij het nog had moeten meemaken: het is lang geleden dat de doubletten, trompetten, bourdons en bombardes nog onder de gewelven weerklonken.

Het probleem, dat hebt U reeds begrepen, ligt natuurlijk op financieel vlak. En de verkoop kan gemakkelijk verklaard worden: de moeilijk te verwarmen ruimte, de onderhoudskosten van het instrument en van het gehele gebouw zijn posten die nog nauwelijks te dragen zijn voor een congregatie die er financieel niet goed voor staat. En dan zijn vermelde redenen nog bijkomstig

* Nota van de vertaler: de Franse titel luidt ludiek «Fugue en mode mineur des grandes orgues du Sacré-Cœur»; fugue kan hier eigenlijk niet in het Nederlands vertaald worden zonder zijn dubbele bodem te verliezen.

in vergelijking met de andere zorgen die de kloosterorde heeft: de opvolging is niet meer verzekerd, en de nog actieve leden — steeds kleiner in aantal — hebben het dientengevolge des te moeilijker om de gemeenschap te onderhouden. Slechts één voorbeeld: de financiële opbrengst van de prachtige kloostertuin, verkocht in het kader van het Koning Boudewijnpark, heeft amper de aankoop kunnen dekken van een huis voor de gepensioneerde kloosterzusters, in de Overvloedstraat.

En aldus komt men ertoe te verkopen wat het minst van nut is.

Het orgel is ten andere niet het enige dat het moet ontgelden: het neogotisch koorgestoelte van de kapel is reeds verkocht en vond een plaats in de Sint-Servaaskerk te Luik, die, zoals U zich misschien herinnert, enige tijd geleden volledig uitbrandde.

Al is het jammer dit instrument te zien vertrekken, dan mag men nog blij zijn dat het niet naar het buitenland is. Het is met de directie van het stedelijk conservatorium van Hasselt dat zopas een verkoopbelofte ondertekend werd. Overigens heeft Zr. Jeanine Vecq, provinciaal econome, dienaangaande verklaard dat «veel interessantere voorstellen gedaan waren vanuit Duitsland en Nederland, maar dat de congregatie verkoos er niet op in te gaan om het instrument in het land te houden». Al is het enerzijds waar dat het spijtig is zulk een instrument ongebruikt te laten staan, anderzijds moet opgemerkt worden dat er — toen het nog niet te laat was — aan het H. Hart diverse oplossingen voorgesteld geweest zijn om het orgel in zijn eigen kader te behouden. Vijf of zes jaar geleden heeft de provincie Brabant nog voorgesteld om de kapel af te kopen, voor de som van 25 miljoen naar men zegt. De bedoeling was er een muzikaal centrum van te maken. De enen zeggen dat het er niet van gekomen is omdat de kloosterorde er weigerachtig tegenover stond; de andere repliceren dat de onderhandelingen afgesprongen zijn toen de eerste centen op tafel moesten komen...

Enige tijd later was het dan weer het Centre Européen d'Etudes Pianistiques van J.C. Van den Eynden dat in het H. Hart een onderdak had moeten vinden, maar ook dit project werd in de kiem gesmoord en Van den Eynden nam uiteindelijk zijn toevlucht tot de abdij van Dielegem.

En zo gaat het leven verder, bij gebrek aan middelen zien we noodgedwongen een stuk van ons patrimonium verdwijnen, juist

op het moment dat onze gemeentemandatarissen een verruiming van de cultureel-muzikale politiek beloven.

De Jettenaren zullen het orgel alleen nog in de opnamegroeven van een plaat kunnen terugvinden (*). Een nogal magere troost.

J.M. BOTQUIN

(*) Op het orgel van het H. Hart is inderdaad coit een grammofoonplaat opgenomen : «Organa Belgica» TT, Zéphir, ZO4. Op het ogenblik dat dit schrijven ter perse gaat, vernemen we uit officieuze bron dat het orgel zoëven verkocht werd voor een miljoen en dat het overgebracht is naar Hasselt... waar men alvast de bekroning van het meubel aan het afzagen is omdat het plafond van het conservatorium te laag is.

Vertaling : P. Roose

Succesvolle orgeltocht doorheen Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen

Jan HELSEN

Op zaterdag 3 november jl. organiseerde de jonge « Vlaamse Orgelvereniging » v.z.w. een excursie waaraan een 75-tal enthousiaste orgelfanaten deelnamen.

Niet alleen werden waardevolle instrumenten in het daglicht gesteld ; we kregen tevens een goed overzicht van onze Vlaamse orgelbouw van de 18de eeuw tot heden : drie Van Peteghem-orgels, een romantisch instrument en een nieuwbouw gebaseerd op het klankideaal van de laat-renaissance. Bijzonder boeiend waren de auditieve verschillen tussen de diverse Van Peteghem's. We hoorden in Aspelare een orgel dat door Lambert Benoit in 1783 werd «getransformeerd». Te Sint-Lievens-Houtem werd een tweemanualig instrument bespeeld dat eveneens door Lambert Benoit werd gebouwd in 1780. Hier werd bij de restauratie een volledig nieuw onderwerk gereconstrueerd waarvoor niet minder dan 15 andere Van Peteghem-orgels werden onderzocht. Te Sint-Antelinks beluisterden we een instrument van Charles Pierre uit 1835.

De orgeltocht startte te Jette waar Arno Schoof vooral Franse literatuur bracht op het Van Bever-orgel van de Sint-Pieterskerk ; de toccata uit de 5de symfonie van Widor ; het Cantabile van Franck ; het «Stèle pour un enfant défunt» en «Adagio et Final» uit de 3de symfonie van Vierne. Daarnaast vertolkte hij «Abdijvrede» van Flor Peeters.

Het instrument uit 1898 werd bijna integraal geconserveerd, op enkele registers na. De firma Aerts en Castrel uit Duffel zorgde voor een herstelling in 1964 en bracht er enkele wijzigingen aan als het verhogen van de mixtuur op het hoofdwerk, het plaatsnemen van een vulwerk op het reciet en het ophelderen van alle prestantregisters. In een volgende bijdrage hopen we dit mooie orgel uitgebreid voor te stellen.

Met het koororgel in de monumentale barokke abdijkerk te Grimbergen belandden we qua klankbeeld in de laat-renaissance. Het instrument is vervaardigd door orgel- en klavichordbouwer G. Potvlieghe-De Maeyer uit Ninove in 1981 en is geïnspireerd door het oeuvre van de Utrechtse orgelbouwer de Swart (16de eeuw). Door de bouw van dit Noordnederlands type werd het in Vlaanderen mogelijk de bijzonder rijke en gevarieerde literatuur van de klaviercomponisten uit de 16de en 17de eeuw adequaat te vertolken. Terecht wordt dit orgel gerekend tot de meest geslaagde realisaties van de 20ste eeuw in België.

Willem Ceuleers bracht op dit instrument dan ook een uitgelezen programma met werk van Pieter Cornet, A. Van den Kerckhoven, John Bull, J. Pz. Sweelinck en een eigen reeks orgelvariaties op «Stil, stil een reys» van J. Van Eyck : een compositie die oorspronkelijk voor blokfluit werd geschreven. Alvorens te besluiten met zijn bewerking, speelde hij de originele versie dan ook op blokfluit. Zoals we dit van Willem Ceuleers reeds gewoon zijn, waren ook deze variaties «in de stijl» die raakpunten vertoont met gelijkaardig werk van Sweelinck. Na deze schitterende abdij nogmaals te hebben bewonderd, werd ons ter plaatse koffie aangeboden en was er tijd voor een gezellige babbel.

Met de autobus reden we vervolgens naar Sint-Antelinks waar opnieuw Willem Ceuleers het orgel bespeelde. Ditmaal onderhield hij ons met een reeks improvisaties in Frans-klassieke stijl : een kunst die in Vlaanderen lijkt te zijn uitgestorven en

die destijds als functionele muziek in de eredienst zeker de hoofdbrok vormde !

Het orgel van de Sint-Gertrudiskerk te Sint-Antelinks werd gebouwd door Pierre Charles van Peteghem in 1835. De restauratie van de éénmanualig viervoetsorgel werd toevertrouwd aan orgelmaker Jean-Pierre Draps uit Kortenberg. Op 15 maart 1983 konden de restauratiewerken voorlopig opgeleverd worden. Hoewel dit orgel reeds dateert uit de romantiek, hield Charles-Pierre vast aan de rococo-traditie van zijn voorgangers : een ideaal dat hij onder druk van de romantische visie niet lang meer heeft kunnen volhouden en dat het zo roemrijke orgelbouwersgeslacht tot de ondergang bracht.

Slechts een paar kilometer verwijderd van Sint-Antelinks vinden we in de Sint-Amanduskerk van Aspelare een ander Van Peteghem-orgel uit 1783 dat werd gebouwd door Lambertus. In feite gaat het hier om een transformatie, vermits het orgel ouder pijpwerk bevat dat waarschijnlijk toe te schrijven is aan Bremser. Het instrument werd in een eerste fase gerestaureerd in 1970 door J.-P. Draps (reinigen, herstellen van geschonden pijpwerk, herleiden van de klaviatuur naar zijn oorspronkelijke proporties, winddruk terugbrengen naar 95 mm. W.K.). Het instrument is middentoons gestemd. Luk Bastiaens gaf een korte voorstelling waarbij het orgeloeuvre van de Brusselse componist Abraham van den Kerckhoven centraal stond. Naast 3 fantasia's en een fuga in a, stonden ook nog vier versetten op het programma.

Na het avondmaal restte ons nog het slotconcert in de Parochiekerk St.-Michaël van Sint-Lievens-Houtem. Hier is de auteur opnieuw Lambertus. Dit orgel werd in 1780 gebouwd. Orgelmaker Ghislain Potvlieghe restaureerde het van 1980 tot 1983. Op te merken hierbij valt dat het onderwerk volledig nieuw is en gereconstrueerd werd naar voorbeelden uit andere Van Peteghem-orgels die zich in de streek bevinden. Behalve de trompet, zijn alle andere tongwerken nieuw, alsook de furniture van het hoofdwerk. Bijzonder trof ons de versmelting van deze nieuwe registers met de «oude klank» van 1780. Pastoor van Vlaenderen opende het concert met een kort welkomswoord waarbij hij dankte voor de belangstelling vanwege de organisatoren voor het orgel van Sint-Lievens-Houtem.

Luk Bastiaens speelde werk van Marchand, Chaumont, Corrette en Balbastre, naast 2 duetten van J.S. Bach, een sonate van de Spaanse componist Larranaga en een andante in G van Raick. Hij besloot zijn concert met een spetterende «Marche des Mar-seillois» van Balbastre waarin het kanonnengebulder, het geroep en de «rossignol» niet werden vergeten.

De rijk gestoffeerde programma-brochure die de orgelliefhebbers ter hand werd gesteld, bevatte per instrument een korte historische schets, de dispositie en één of meerdere foto's. De diverse orgelstukken werden erin toegelicht met de gebruikte registraties. Tevens werden de doelstellingen alsmede de jaarplanning voor 1985 van de «Vlaamse Orgelvereniging» v.z.w. opgenomen.

Uit het voorwoord, van de hand van Luk Bastiaens, citeren we tot besluit nog het volgende :

« Met deze orgelexcursie hebben wij getracht U kennis te laten maken met enkele markante voorbeelden van wat nog rest van ons bijzonder rijk orgelverleden en wat op het vlak van de historisch-wetenschappelijke restauratie en artistieke nieuwbouw de laatste jaren is gerealiseerd. Nochtans wachten talrijke uiterst waardevolle orgels op restauratie. Diverse projecten werden reeds lang bij de bevoegde instanties ingediend, maar kregen tot op heden geen gevolg. Dit heeft natuurlijk nefaste gevolgen voor het behoud en de werking van ons orgelpatrimonium ».

De « Vlaamse Orgelvereniging » v.z.w. heeft in ieder geval met deze orgelexcursie een stap in de goede richting gezet door het bekendmaken van ons waardevol orgellandschap en elke geïnteresseerde te willen sensibiliseren voor de orgelcultuur in Vlaanderen. Laat ons hopen dat onze orgels niet verder verwaarloosd worden door de beleidsmensen, maar als uitingen van hoogstaande creativiteit bewaard worden voor het nageslacht.

Marinus De Jong (1891-1984)

Kamiel D'HOOGHE

In de nacht van 12 op 13 juni 1984 overleed de 93-jarige componist Marinus De Jong.

Hij werd geboren op 14 augustus 1891 te Oosterhout in Nederland. Na autodidactische muziekervaringen kreeg M. De Jong les van de plaatselijke onderwijzer die verbluft stond toen hij het begaafde jongetje een heel repertoire hoorde spelen en transponeren in de meest uiteenlopende toonaarden en dit zonder enige theoretische opleiding. Zijn eerste composities ontstonden op 12-jarige leeftijd.

Aanvankelijk volgde hij piano en vioolles te Breda, op 16-jarige leeftijd studeerde hij aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium te Antwerpen piano bij Em. Bosquet en fuga bij L. Mortelmans. Hij behaalde er eveneens in 1917 de Albert De Vleeshouwerprijs met de compositie van een preludium en tripelfuga voor orgel (opus 2). Vanaf 1926 werd hij leraar piano, contrapunt en fuga aan het Lemmensinstituut, toen te Mechelen gevestigd. Te Antwerpen volgde hij in 1931 Lenaerts op als leraar piano en in 1948 werd hij er leraar contrapunt en fuga.

Naast grote symfonische werken, concerten voor soli en orkest, oratoria, koorwerken met orkest, vele strijkkwartetten, andere kamermuziekwerken en pianomuziek schreef hij voor orgel, naast het bovenvermelde opus 2, een passacaglia con fuga (op. 90, 1954) op Ave Maris Stella, en «Triptych of Concert Pieces»; deze bestaat uit een «Prelude and Quadruple fugue in dodecaphonic style» (op. 99, 1954) bekroond met de internationale prijs van de stad Haarlem, «Toccata, Choral and Tripelfuge» (op. 97, 1954) en «Fantasia con Fuga» (op. 98, 1954).

Deze grote orgelwerken zijn uitgegeven bij de «World Library of Sacred Music» (1846 Westwood Avenue, Cincinnati 14 Ohio, U.S.A.).

De Passacaglia op «Ave Maris Stella» is geschreven «à la comète», het thema met zijn variaties doorloopt de twaalf toonaarden en elke episode heeft een brug van drie of meer maten.

De Prelude en fuga op. 99 is opgedragen aan Albert De Klerk en opent met een citaat uit de Apocalyps :

«Ze opende de put van de Afgrond; rook steeg op uit de put als de rook van een geweldige oven; de zon en de lucht werden verduisterd door de rook uit de put. En uit de rook stegen sprinkhanen op en streken neer op de aarde. En er werd hen macht gegeven, zoals aardse schorpioenen die hebben». Openbaring 9.

Het preludium is gebouwd op twee hoofdgegevens, het ene beweeglijk, het andere rustig. Het evocert een ultracnaal beeld met sierlijke lijnen en kleurharmonieën. De quadrupel fuga is gecomponeerd in dodecafone stijl en gebaseerd op vier duidelijk contrasterende thema's, die elk een verschillend gegeven verklanken. Het eerste thema is dat van de «Locusts» (sprinkhanen) en de schorpioenen en beweegt in sprongen en kronkelende lijnen. Het tweede thema is dit van de opstijgende rook en schildert in opgaande trapbeweging van zestiende noten krulvormige lijnen. Het derde thema is dit van de mensheid en vormt in verkleining het spiegelbeeld van het vierde thema, dat het triomferende Lam uitdrukt in vier brede notenwaarden, die (onbewust?) het thema van B.A.C.H. evoceren, evenwel met een verminderde tertinterval. Nadat de vier thema's afzonderlijk zijn ten gehore gebracht en uitgewerkt, worden zij samen gebracht, eerst «recto» daarna «inverso», later «retrogrado e inverso» en in «stretto». Uit dit notenlabyrint verschijnt tot besluit het thema van het triomferende Lam waarin op het einde in de bas een herinnering aan het eerste thema klinkt, dat nu vredig en harmonisch oplost.

De Toccata, Choral en Fuga opus 97 is opgedragen aan Jules Vyverman, toen directeur van het Lemmensinstituut te Mechelen. De toccata is briljant en alterneert gearpeggieerde kleurakkoorden die als clusters werken met virtuoze passages in zestiende noten. Geleidelijk wordt de beweging rustiger en gaat ze over in achtste noten, na een hernemen van de stralende aanvangsfase komt het «choral» dat gebaseerd is op een beginmelodie en op een koraal met volgende tekst «Vanitas quoque est honores ambire». De tripelfuga is gebaseerd op een lang uitgesponnen thema in wisselende maatsoorten, het tweede thema is ontleend aan het «Introduzione choral» terwijl het derde thema teruggrijpt naar de zang op «Vanitas». In de uitwerking ervan toont de componist zijn virtuoze beheersing van de contrapuntische technieken en van de fugavorm.

De Fantasia en Fuga opus 98 geeft een minder complex en

minder gesloten beeld en is opgedragen aan Edgar De Laet, toen hoofdleraar orgel aan het Lemmensinstituut.

Alle orgelwerken van Marinus De Jong zijn gekenmerkt door een grote beweeglijkheid, en door de vlciende toepassing van diverse contrapuntische technieken, door modale klankkleuren en harmonieën en doorgedreven chromatische melodieën die zich doorheen de twaalf toonaarden weten te slingeren en aldus een ultratonaal klankgevoel oproepen om nadien toch terug te vallen op een centrum. Deze werken zijn het resultaat van een rusteloos zoeken en van een groot meesterschap.

Vele organisten hebben bij M. De Jong harmonie, contrapunt en fuga gestudeerd. Zijn ruime eruditie, zijn zeer persoonlijke gedachtengang en zijn grote vakkennis vonden hun neerslag in zijn hoogst gewaardeerde harmoniecursus, destijds gepubliceerd bij Brepols. Zijn lessen en raadgevingen gingen steeds uit 'van de muziek'. Volgens heel wat dogmatici liet hij teveel vrijheid aan zijn leerlingen. Deze struikelden dan op examens door de op andere criteria gebaseerde beoordelingsnormen. Zijn onderricht was een beeld van entoesiasme. Zijn wenken en correcties borrelen op vanuit spuitende fonteinen. De notenbeelden werden in warrelende guirlandes op het papier gegooid. Grapjassen gaven wel eens de verbeterde versie van de vorige week, die evenwel prompt terug onderhanden genomen werd. Dit grapje lukte natuurlijk niet altijd.

Wij hebben allen goede herinneringen aan zijn commentaren op het eigentijdse compositiegebeuren, doorspekt met goed- en afkeuring, dit alles levendig, rusteloos en in beschaafd «Antwerps» gedebiteerd. Het liet ons niet onverschillig.

Vele jonge organisten, meestal niet naar de moderne muziek geïoriënteerd, heeft hij de ogen en de oren geopend.

Wij hebben de groei van meerdere werken meegemaakt en konden genieten van zijn aanstekelijk werkende commentaren op «Hiawatha's Lied» op. 37, 1947, op eigen pianostukken, op de orkestbewerkingen van Bachs orgelcomposities door Villa-Lobos. Zijn commentaar was hierover zeer ongunstig. De veel gespeelde Toccata Fuga en Hymne op Ave Maris Stella van Flor Peeters werd voor Marinus De Jong de ultieme prikkel om zelfbewust vanuit compositorische impulsen te komen tot een soort imaginair noten- of componistenduel dat resulteerde in zijn Passacaglia en uitdeinde in andere werken.

De groei van het in Haarlem bekroonde werk mocht ik eveneens van dichtbij meemaken. De componist wilde hiermee bewijzen dat hij de dodecafone taal volledig wist te beheersen en dat hij er zelfs mee kon goochelen. Hij deed het ons menigmaal voorkomen alsof dit grote werk, volgens hem een buitenbeentje, bedoeld was als een muzikaal-intellectuele grap waarmee hij zijn niveau van kennis en beheersing van het metier met een meesterworop in de arena gooide.

Deze temperamentvolle levendige man bleef met wakkere zoekende geest doorwerken en dit tot zijn laatste dagen. Zijn leven was volledig gewijd aan de muziek. De muziek was zijn leven.

De organografie 'en vogue'

bij de huidige generatie kandidaat-musicologen ?

Patrick ROOSE

Het lijkt wel zo. En het kan ons alleen maar verheugen, dat studenten al hun vrije tijd kunnen en willen besteden aan het opmaken van een proefschrift dat een onderwerp uit de orgelgeschiedenis in Vlaanderen en omgeving aansnijdt.

We verzamelden een aantal titels, en dachten dat onderstaand lijstje het verdient om eens onder de aandacht gebracht te worden. Ziehier vooreerst wat de laatste jaren zoal verscheen over orgelmakersfamilies die in onze streken actief waren :

— *Jos Meersmans: Het geslacht Le Royer, Zuidnederlandse orgelbouwersfamilie der 17de eeuw.*

Proefschrift tot het behalen van de graad van licentiaat in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, sectie Musicologie, Katholieke Universiteit Leuven, academiejaar 1974-75, 207 blz.

— *Luc Lannoo : De Brugse orgelbouwersfamilie Berger (1677-1845).*

Verhandeling aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis, afdeling Muziekwetenschap, Katholieke Universiteit Leuven, 1975.

— *Claude Charlier : Un aspect de la facture d'orgue romantique en Belgique.*

Essai d'étude de la production de la maison Van Bever Frères de Laeken entre 1896 et 1916.

Mémoire présenté en vue de l'obtention du grade de licencié en Histoire de l'Art et Archéologie (Musicologie), Université Libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, année académique 1975-76, 184 p.

— *Guido Schumacher : La facture d'orgue liégeoise au XVIIIe siècle. — La dynastie des Picard et Robustelly.*

Mémoire présenté pour l'obtention du titre de licencié en Histoire de l'Art, Archéologie (Option Musicologie), Université de Liège, 1978-79.

— *Stéphane Godfroid : De familie Hooghuys, orgelbouwers, 1787-1981.*

Verhandeling aangeboden tot het bekomen van de graad van licentiaat in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, sectie Musicologie, Rijksuniversiteit Gent, 1981.

— *Roland Servais : La famille des facteurs d'orgues Riffart. — Leur histoire ; étude d'une de leurs réalisations : l'orgue de l'église Saint-Martin à Biez. Mémoire de licence, présenté pour l'obtention du grade de licencié en archéologie et histoire de l'art, section musicologie, U.C.L. Louvain-la-Neuve, sept. 1982, 128 p.*

— *Michel Lemmens : De familie Graindorge ; een studie over een eeuw Luikse orgelbouw (1771-1865).*

Verhandeling aangeboden tot het behalen van de graad van licentiaat in de oudheidkunde en kunstgeschiedenis, afdeling muziekwetenschap, Katholieke Universiteit Leuven, academiejaar 1983-84.

Vermelden we dan ook nog het niet onverdienstelijk werkje — zij het beperkter van opzet —, van

— *Els Vanstipelen : De Limburgse orgelmaker Pieter Adam van Dinter.*

Verhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van laureaat orgel,

Hoger Instituut voor Muziek in Eredienst en Opvoeding (Lemmensinstituut), Leuven, schooljaar 1977-78.

En als we hier een tip mogen geven : er is nog een ruime voorraad orgelmakers waaruit toekomstige musicologen een dankbare keuze kunnen maken. Denken we maar aan P.H. Anneessens, Cappuyns, Clerinx, Cloetens, Coppin, Delhaye (zeer aanbevolen!), De Rijckere, De Volder, Forceville, Forrest, Goldfuss, Kerkhoff, Loncke, Loret, Lovaert, Merklin, Penceler, Posselius, Rochet, Schyven, Th. Smet, J.E. Smets, P. Stevens, Van der Haeghen, Van Houtte, Verbuecken, Vermeersch.

Verder willen we hier, ter informatie, niet nalaten nog een aantal eindverhandelingen op te sommen die op een of andere manier met orgelbouw te maken hebben (onderstaand lijstje maakt geen aanspraak op volledigheid).

— *Jean Ferrard : Inventaire critique du patrimoine organistique du Brabant Wallon.*

Mémoire présenté pour l'obtention du grade de licencié en Histoire de l'Art et Archéologie, Université Libre de Bruxelles, octobre 1977.

(Dit werk diende als basis voor het gelijknamig boek dat in 1981 uitgegeven werd door S.I.C., Troonstraat 200, 1050 Brussel).

— *Dominique Dumon : De zeventiende eeuwse orgelmeubels in de kerken van Damme, Wateruliet en Lissewege.*

Verhandeling voorgelegd tot het behalen van de graad van licentiaat in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, Rijksuniversiteit Gent, academiejaar 1973-74.

— *Mark Jegers : Evolutie van de organisatie en de marktmacht van de aanbieders op de markt van kerkorgels in België, voorafgegaan door een uiteenzetting over de fysische en technische grondslagen van de orgelbouw.*

Eindverhandeling voor het behalen van de graad van handels-ingenieur,

Rijksuniversitair Centrum Antwerpen, Faculteit der toegepaste economische wetenschappen, afdeling handelsingenieur, academiejaar 1978-79.

(Zie Orgelkunst II, 1979, nr. 3, blz. 129-130, en Orgelkunst III, 1980, nr. 2, blz. 29-34).

— *Hans Vervenne: De Orgelkunst in de Nederlanden van de 16de tot de 17de eeuw (F. Peeters & M.A. Vente).*

Lemmensinstituut Leuven, 1979, 38 blz.

— *Paul Dinneweth: De historiëk van het tongwerk in de Europese orgelbouw tussen 1750 en 1850.*

Lemmensinstituut Leuven, 1982, 113 blz.

— *Luc Ponet: Historiëk van het orgelpedaal in West-Europa tot ca. 1800.*

Lemmensinstituut Leuven, 1982, 130 blz.

— *Joost Termont: De orgelrestauratie in Vlaanderen.*

Lemmensinstituut Leuven, 1984, 95 blz.

— *Wilfried Praet: Etude sur les définitions de termes relatifs à la facture d'orgues.*

Verhandeling voorgelegd tot het bekomen van de graad van licentiaat in de Romaanse Filologie,

Katholieke Universiteit Leuven, september 1977.

— *Brigitte Marneffe: Terminologie des facteurs d'orgues, glossaire Français-Néerlandais.*

Mémoire de fin d'études, Université de l'Etat Mons,

Ecole d'interprètes internationaux, année académique 1983-84.

(Beide laatste werken werden mij gesignaleerd door dhr. Jean Ferrard).

Tenslotte kan nog vermeld worden dat al deze scripties te raadplegen zijn in de seminaries musicologie van de universiteiten, of in de bibliotheken van de andere instituten.

In memoriam

Dr. WALTER SUPPER 1908 - 1984

Dr. Walter Supper is op 22 augustus 1984 op 75-jarige leeftijd overleden, nadat hij sedert 1930 organist was in de Frauenkirche te Esslingen.

Veertig jaar lang heeft hij zich ingezet voor het orgel. Ook aan de Duitse «Orgelbewegung» gaf hij zich volledig. Het Noordduitse orgel was voor hem het lichtende voorbeeld. Hij is nochtans opgegroeid in Zuid-Duitsland. Dit orgeltype kende hij goed. Hij streefde naar een soort synthese van nieuw en oud. Hij vocht voor wat wij nu het neo-barokke ideaal noemen. Dit kwam duidelijk tot uiting in de Brugse Orgelweek van 1967, waar hij samen met Norbert Dufourcq, Hars Klotz en Ghislain Potvlieghe zijn visie toelichtte tijdens een paneelgesprek dat ik mocht voorzitten.

Naast zijn beroep als architect was Supper steeds met het orgel bezig. Hij heeft trouwens orgel gestudeerd aan de kerkelijke orgelschool te Stuttgart, onder de leiding van professor Arnold Strebel.

In 1934 maakt hij een thesis over 'Architekt und Orgelbaumeister' die in 1940 in tweede oplage gepubliceerd werd als «Architekt und Orgelbau». In 1980 werd hij nog benoemd tot 'Kirchenmusikdirektor'.

In 1938 kreeg hij tijdens de Freiburgse orgeldagen de opdracht het volgende orgelgebeuren in Schwaben te organiseren. De oorlog vertraagde dit. In 1951 werd dan eindelijk een groot barok-, orgel- en muziekfeest gerealiseerd te Ochsenhausen. Daar werd op voorstel van Karl Bormann de «Gesellschaft der Orgelfreunde» opgericht. Tijdens de eerste ledenvergadering in 1952 werd Walter Supper tot eerste voorzitter gekozen. Gedurende 21 jaar heeft hij deze taak waargenomen. De vereniging telt nu honderden leden en organiseert in 1985 een orgelreis naar het oude Graafschap Vlaanderen, waar orgels zullen bezichtigd worden in Noord-Frankrijk, Oost- en West-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen.

Tijdens zijn voorzitterschap tekende hij eveneens verantwoordelijk voor de publikatie van «Ars Organi», waardoor hij de orgelbouw-opties in Duitsland en daarbuiten zeker beïnvloed heeft.

Hij werkte zijn klank- en bouwprincipes uit in vele orgels en publiceerde hierover in 1950 het boek «Die Orgeldisposition», opnieuw uitgegeven in 1976.

Hierin is een verscheidenheid van nieuwe vormen te vinden, gaande vanaf de vrije opstelling van de frontpijpen over evenwichtige orgelmeubels tot de asymmetrische vormgeving. In die zin is hij mede oorzaak en gevolg van de hoogst eigenaardige toestand van de orgelbouw in Duitsland die zich openbaart in tweeslachtigheid in het benaderen van de historische en de ambachtelijke waarden.

Hij was verantwoordelijk voor de uitgave of heruitgave van «Lesebuch für Orgelleute», «40 Orgelgehäusezeichnungen», «Orgelbewegung und Historismus».

Op zijn initiatief ontstonden de zeer waardevolle «Richtlijnen zum Schutze alter wertvoller Orgeln», bekend als het «Weilheimer Regulativ» 1957.

In 1969 kreeg hij de onderscheiding «Bundesverdienstkreuz». In 1978 werd hem ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag het Festschrift Walter Supper (419 blz.) onder de titel «Mundus Organorum» aangeboden met artikels van o.m. W. Adlung, O. Biba, Fr. Böskes (†), H.J. Busch, H. Haselböck, H. Hulverscheidt, H.G. Klais, H. Klotz, P. Meyer-Siat en A. Reichling.

Zijn leven weerspiegelt het orgelgebeuren van zijn tijd. Met geestdrift heeft hij zich daarvoor ingezet en de weerklink galmt nog na.

K. D'H.

Ter bespreking

SAMUEL DE LANGE SR. (1811-1884) : SONATE über den Choral Sollt'ich meinem Gott nicht Singen ? »
Ed. Harmonia, Hilversum, 1982 — 12 blz.

Dr. Ewald Kooiman zorgde voor de uitgave en situeerde de componist; « samen met Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875), Johannes Albertus van Eyken (1823-1868) en Johannes Barend Litzau (1822-1893) behoort Samuel de Lange Sr. tot de groep Nederlandse organisten die omstreeks het midden van de vorige eeuw grote betekenis hebben gehad voor de Nederlandse orgelkunst. Onder invloed van de Duitse Bachrenaissance en compositorisch in navolging van Mendelssohn's voorbeeld, waren deze organisten voorvechters van een eigen orgelstijl, die zich oriënteerde aan de grote voorbeelden uit het verleden ».

Samuel de Lange ontving bijna zijn gehele opleiding bij J.B. van Bree (1801-1857), één van de belangrijkste Nederlandse musici uit de eerste helft van de vorige eeuw. De Lange heeft zijn hele leven in Rotterdam gewerkt, was er achtereenvolgens verbonden aan de Lutherse, de Waalse, de Zuiderse- en tenslotte de Laurenskerk. Ook was hij stads-klokkener en leraar aan de Toonkunst Muziekschool.

Van Samuel de Lange's orgelsonaten waren er twee in een moderne uitgave herdrukt: de Fantasie-Sonate nr. 2 en nr. 3, uitgegeven door dr. J. Dorfmüller, Harmonia, Hilversum 1979.

De hier voorliggende sonate is gebaseerd op een driedelige structuur met een grote thematische éénheid. Het aanvangsthema van het eerste deel wordt in het derde deel hernomen. Het harmonisch gekleurde contrapunt is in een soepel lijnenspel uitgewerkt.

Ter verruiming van het romantisch orgelrepertoire tussen Mendelssohn en Rheinberger is een kennisname en studie van deze muziek aan te bevelen.

K. D'H.

WOLFGANG STOCKMEIER : TOCCATA III
Möseler M.19.471 — Wolfenbüttel — Zürich, Möseler Verlag, 1983, 12 blz.

Dit werk werd in 1978 gecomponeerd en is opgedragen aan Werner Jacob en werd in 1983 uitgegeven. Het is een interessant en boeiend spelstuk in dodecafone stijl dat grillig virtuoos en met grote ritmische verscheidenheid uitgewerkt werd, zonder maataanduiding en met weinig maatstrepen. Het bestaat uit éénstemmige fragmenten, gesteund of afgewisseld met effectrijke akkoorden. Het ligt goed in het oor en bezorgt ook aanknopingspunten aan de minder vertrouwde speler en luisteraar. Aldus zijn de overmatige kwart en de septiem veelvuldig weerkerende steunpunten, terwijl ook de secunde en de terts veelvuldig voorkomt.

Schijnbaar willekeurig opgezet, omwille van het wispelturig lijnenspel, blijkt bij nader inzicht de componist vrij nauwgezet de hand te houden aan de twaalftoonreeks. Frasieringsbogen, articulatie tekens en registratiesuggesties zetten de vertolker verder op het goede spoor. Aanbevolen.

K. D'H.

ORGANA EUROPAE 1985
B.P. 16, F-8810L, Saint-Dié

Deze achttiende Europese Orgelkalender bestaat uit dertien grote mooie kleurfoto's gemaakt door Pierre Valloton, van orgels van de

zestiende tot de achttiende eeuw uit Frankrijk, Nederland, Engeland, Denemarken, Italië, Oostenrijk en Zweden. Uit Duitsland wordt een modern orgel getoond. België en de negentiende eeuw blijven afwezig.

De summere teksttoelichtingen zijn gesteld in het Duits, Frans en Engels. Zij zijn zeer algemeen en oppervlakkig. Aldus wordt bij de mooie foto van het orgel van 1671 in de grote kerk van Dordrecht genegeerd dat dit instrument een copie is van het orgel van de St.-Pauluskerk te Antwerpen, gebouwd door Nicolaas van Hagen in 1654-1658. « ... zonder twijfel veruit het belangrijkste orgel van België ... het orgel van Dordrecht moest door Van Haghen gebouwd worden « soo van stof, groote, swaerte, dichte met alle registers etc., gelijk het nieuw orgel van de Preekheeren tot Antwerpen » (citatens uit het Rapport van Dr. Vente gepubliceerd in 'Het historisch Orgel in Vlaanderen', deel III A, Antwerpen, A. Fauconnier en P. Roose).

K. D'H.

Mededelingen

Orgelweekend 27 en 28 oktober 1984 te Gent

De Stichting Omer Van Puyvelde organiseerde voor Allerheiligen een orgelweekend te Gent. De verschillende activiteiten gingen door in het conservatorium en in de O.-L.-Vrouw-St.-Pieterskerk.

Jos Van den Borre, inspecteur gaf een lezing over «Het Orgel-onderricht in het Secundair Muziekonderwijs in Vlaanderen». Johan Huys, directeur van het Koninklijk Conservatorium van Gent sprak daarna over «Ook historische uitvoeringspraktijken in het orgel-onderricht?».

De twee referaathouders hebben toegezegd hun teksten ter beschikking te stellen van «Orgelkunst» zodat alle abonnees de informatie, de gedachtengang en de besluiten later kunnen nalezen.

In de namiddag ging op het vernieuwde conservatoriumorgel, gemaakt door Loncke, een orgelauditiewedstrijd door voor conservatoriumstudenten.

Drie kandidaten hebben zich aangemeld: Ludo Geloën, leerling te Gent, Miho Ohashi, leerling te Brussel en Kristiaan Seynhaeve, leerling te Maastricht.

De jury bestond uit Mevrouw B. De Pauw, voorzitter, K. D'Hooghe en J. Huys, respectievelijk directeurs van de Kon. Conservatoria van Brussel en Gent, St. Deriemaeker, Ph. Sorgeloos, D. Verschraegen en C. Dubois, respectievelijk leraars van de Kon. Conservatoria van Antwerpen, Brussel, Gent en van het Lemmensinstituut, J. Van den Borre, Rijksinspecteur en H. Van Rechem, eredirecteur van de Stedelijke Muziekacademie te Eeklo.

Het verplichte werk bestond uit de instudering op korte termijn van de Preludes VIII en IX van D. Milhaud. Ludo Geloën gaf een voorzichtige wat schoolse vertolking van de verplichte opgave. Hij werd gehandicapt door een hanger op het rugwerk. Het prelude werd gefugueerd door een hanger op het rugwerk. Het prelude werd gefugueerd door een hanger op het rugwerk. Het prelude werd gefugueerd door een hanger op het rugwerk. Het prelude werd gefugueerd door een hanger op het rugwerk. Er is evenwel meer zangerigheid, rust en adem in de muziek nodig om de orgelklank op een boeiende wijze over te brengen en neer te zetten.

De trioregistratie in het werk van Krebs was door onevenwichtige manueelverhoudingen minder overtuigend. De studie van historische voorbeelden van trioregistratie zal helpen om te komen tot een goede benadering.

De Introduction en Passacaglia in d van M. Reger kreeg een wat te bescheiden rubato in de Introductie, waardoor de harmonische spanning niet genoeg overkwam. De Passacaglia begon erg dof met de gedekten en kwam traag op gang.

Miho Ohashi wist de Milhaud miniatures vrij muzikaal te brengen. Het prelude en fuga in g van D. Buxtehude was iets minder overtuigend door een paar technische zwakheden, door ritmische problemen en mindere articulatie in het tweede deel van de fuga en door een nogal automatische indruk, vooral in de episode tussen de twee fugadelen.

Het Cantabile van C. Franck werd rechtdoor gespeeld, het legato-spel liet te wensen. De titel was blijkbaar vergeten. «Hymne d'Actions de Grâce» van J. Langlais kreeg een verzorgde verklanking.

Kristiaan Seynhave gaf een verzorgde en muzikale presentatie van de Milhaudpreluden. Hij week hierbij af van de voorgeschreven registraties. De vertolking van de Fantasia en Fuga op B.A.C.H. van Liszt toonde een begaafd speler.

Het slotdeel van de Grande Pièce Symphonique van C. Franck klonk goed, de Final van de eerste symfonie van L. Vierne werd wat overhaast, met minder controle en nogal onritmisch verklankt.

De orgelauditiwedstrijd voor leerlingen uit het Secundair Muziekonderwijs ging door in de St.-Pieterskerk, op het pas gerestaureerde Pierre-Charles Van Peteghem-orgel. Drie kandidaten verschenen.

Het verplichte werk was hier het Preludium en Fuga in a, op. 603/3 van C. Czerny.

Een mooi afgewogen periodebouw met zangerige melodieën en verzorgde harmonieën in het prelude en een evenwichtig contrapuntisch uitgewerkte fuga zorgden voor een verrassende kennis-making met onbekende facetten van C. Czerny, een componist die hoog geschat werd door niemand minder dan Igor Strawinsky.

Frank Heye gaf van het verplicht stuk een vlotte vertolking

De derde sonate van Mendelssohn kreeg een goed begin. Het gefugeerde deel begon met een erg scherp gepunteerd ritme. De geleidelijke opbouw kan nog beter gepland worden. Het laatste deel werd met voorzichtige expressie neergezet.

Jos Van Landuyt begon zeer aarzelend in de Fantasia in c van Van den Kerckhoven. Tijdens het Preludium en Fuga in b klein van Bach begon hij steeds beter te spelen. Hij trok deze lijn voort in de werken van Czerny en Jirak. Hij toonde muzikale kwaliteiten.

Michel Goossens gaf een verzorgde verklanking van Czerny en van een Trio van Stölzel. Het Preludium en Fuga in b van Bach werd teveel staccato gespeeld.

De fanfare van J. Lemmens kreeg behoudens een leesfout een goede verklanking.

De uitslag luidt :

Kristiaan Seynhave : Grote Onderscheiding : Laureaat

Ohashi Miho : Onderscheiding

Ludo Geloën : Voldoening

Bij de leerlingen Secundair Muziekonderwijs :

Frank Heye : Grote Onderscheiding : Laureaat

Michel Goossens : Onderscheiding

Jos Landuyt : Onderscheiding

K. D'H.

Programmabrochure Festival van Vlaanderen « Orgeltrip doorheen Oost-Vlaanderen », 8 sept. 1984, uitg. v.z.w. ' Kunst en Cultuur ', Evergem

Een eerste doorbladeren van het programma leert ons meteen dat de samenstellers trouw gebleven zijn aan de filosofie van de vorige jaargangen, nl. het opdienen van een cocktail van al wat voorhanden is binnen een straal van een 40-tal km. Enige kritische normen worden daarbij weerom niet gehanteerd (...laat dat maar over aan de muggezifters, de «stijlzuiveren»). Kritische ingesteldheid wordt hier blijkbaar als overbodig beschouwd, onder het mom van verdraagzaamheid en veelzijdigheid. De balans der dubbelzinnigheid is anders wel in evenwicht : 3 verpruiste orgels, 3 gerestaureerde en tussendoor een hapje nieuwbouw (die gelukkig nog niet van de kwalijkste was).

Over de voorbeeldig gerestaureerde orgels hoeven we het hier niet te hebben : ze zullen elders in dit tijdschrift uitvoerig toelicht worden.

Bij de andere categorie van de balans vonden we — naast het getransformeerd orgel van Velzeke — nog twee orgels die op Ch. Anneessens teruggaan : een omgebouwd (Geraardsbergen) en een waar enkel nog wat Anneessens-residua aanwezig zijn (Ekkergem). Het lijkt me terloops gezegd, dat er zowaar een herwaarderingsgolf voor die vervalperiode in de orgelbouw komt aanwaaien. Als het dan nog om gezonde romantiek ging, dan konden we er nog in komen, maar de meeste orgels van Ch. Anneessens zijn nu net niet exemplarisch te noemen voor goede romantische orgelbouw. (Ondergetekende is titularis van een voortijdig tot ruïne gedegeneerd Anneessens-orgel en kan meer dan één woordje meespreken over de «kwaliteiten» van dergelijke orgels).

Wanneer men over Geraardsbergen leest : «Het Barker-systeem werd door elektrische tractuur vervangen : aan de wens om aan het orgel een mechanische tractuur te geven kon niet worden ingegaan wegens de hogere uitgaven die daartoe nodig bleken en ook wegens het feit dat de Commissie voor Monumenten het behoud van het grote raam op het doksaal eiste», dan staat men perplex, vooral wanneer men de lokale petite-histoire kent. Waarheid is dat er in 1961 geen enkele Belgische orgelbouwer in staat was een Barker-apparaat en een soepele mechanische tractuur te bouwen, laat staan te restaureren (het in elkaar knutselen van prefab-onderdelen wordt hier buiten beschouwing gelaten) ; er was trouwens ook geen vraag naar. Op de wens om het orgel uit te breiden met een nieuw Positief kon ondanks de hogere uitgaven blijkbaar wel ingegaan worden.

Helemaal ergerlijk is het te lezen dat het orgel in de O.-L.-Vrouw & St.-Pieterkerk te Gent van P.Ch. van Peteghem is en twee manuaalen en een zelfstandig pedaal heeft, daar waar de eminente Gentse orgelmaker een pedaalwerk overbodig achtte (zie zijn argumentatie in het kerkarchief) en zich dan ook beperkte tot een aangehangen voetklaviertje van ong. een oktaaf. Het is pas rond de eeuwwisseling dat er een modern voetklavier tegenaan gegooid werd, en het is door de verbeterde bemoeienis van adviseur G. Verschraegen dat dit on gepaste pedaal tijdens de restauratie behouden bleef en zelfs nog uitgebreid werd (o.m. met een Fagot 16 die totaal niets met een Van Peteghemorgel vandoen heeft). De programmabrochure zou op dat punt tenminste eerlijke informatie mogen verschaffen.

Terloops ook nog even signaleren dat eenzelfde persoon op blz. 6, 12 en 23 «Pierre Charles van Peteghem» geheten wordt en plots op blz. 26 «Pieter-Karel van Peteghem» ; dergelijke geforceerde ver-

vlaamsingen klinken overigens al even onnatuurlijk als b.v. de naam «baspijp» die men ooit — vruchteloos — heeft proberen in te voeren ter vervanging van «fagot», en als de zinloze registraam «vulwerk» (i.p.v. Fourniture of Mixtuur).

Positief in de orgeluitstap is dan weer, dat er aan een aantal minder bekende musici de kans tot optreden werd gegeven; maar de keuze van een organist als K. Paukert ligt dan weer in de lijn van de dubbelzinnige instrumentselectie (al bij al is hij in deze trip nog meest op zijn plaats op het orgel van Ekkergem).

Tenslotte wil uw recensent langs deze weg nog het volgende kwijt: ik heb geen buitennissig lange tenen, doch vind het maar onprettig om heelder brokken tekst uit de inhuldigingsbrochure van het Sint-Antelinkse orgel (die ik samenstelde) terug te vinden in de festivalbrochure, zonder enige bronvermelding.

Ik moet dan helaas weer in mineur concluderen: van winstgevende verenigingen zonder oogmerk, stijl «Kunst per Kilo», verlos ons!

P. R.

Professor Dr. Wolfgang Stockmeier en de Belgische orgelmuziek

Even voorstellen: Wolfgang Stockmeier (*1931) studeerde kerkmuziek, schoolmuziek, compositie, muziekwetenschap, germanistiek en filologie aan de Musikhochschule te Keulen en aan de universiteit aldaar. Hij is een gezagvol componist, pedagoog, organist en publicist.

Op 3 augustus j.l. speelde hij in de St.-Walburgakerk te Veurne een orgelconcert. Als openingsstuk vertolkte hij de mooie en in België omzeggens onbekende Sonate in d van Raymond Moulart. Dit werd de aanleiding tot een gewaardeerde gedachtenwisseling waaruit bleek dat hij ook de «Trois Poèmes Bibliques» van dezelfde componist waardeert en dat hij regelmatig Belgische orgelmuziek programmeert.

Aldus speelde hij in '76 op het barokorgel in de Peter- en Paulkirche te Mössingen de Sonatine van P. Froidebise.

In de Staatliche Musikhochschule te Keulen programmeerde hij met zijn studenten een volledig concert, gewijd aan de «Belgische Orgelmuziek» (10.6.76). Zijn studenten Ludger Lohmann, Johannes Esser, Ludwig Kruse en Dietmar Schneider vertolkten achtereenvolgens: «Variaties en Finale op een oudvlaams lied» op. 20 van Flor Peeters, «Fantaisie pour trompette basse et haute» van Monsieur Babou, «Sonate» op. 35 van Victor Legley, «Sonatine» van Pierre Froidebise en de «Sonata Eroica» van Joseph Jongen.

In 1977 speelde hijzelf in de Auferstehungskirche van Bottrop-Batenbrock de «Fanfare Cantabile en Finale in D» van J. Lemmens. Hetzelfde stuk werd hernomen tijdens de Frankfurter Orgeltage ('78), de Hesborner Orgeltage ('79), en later ook in de Dom van Bremen en in Straatsburg.

In de kerk van de Goddelijke Zaligmaker te Brussel gaf hij ter attentie van de Belgische gastheren het «Preludium en Fuga» N° 1 op. 72 van F. Peeters, de «Sonatine» van Froidebise en de «Toccat, Melody in bleu and Fugue» van Auguste Maekelberghe, afkomstig uit Oostende, uitgeweken naar de V.S.A. en destijds werkzaam in Detroit.

Het verhaal gaat verder met de vertolking van de «Fantasia op 'Ite missa est'» van J. Lemmens te Lüttringhausen en tijdens de «Leichlinger Kirchenmusiktage» ('76). In Recklinghausen speelt hij in 1979 de «Sonata Eroica» van J. Jongen. Het «Preludium en Fuga in f» N° 2 op. 72 van F. Peeters werd geprogrammeerd te Oldenburg en Velbert.

Deze kennis van en spontane waardering voor onze orgelmuziek wordt zeer gewaardeerd en nodigt uit tot navolging.

Wordt er in Belgische conservatoria soms een volledig orgelrecital gewijd aan werk van eigen bodem? Kent men er een gedifferentieerd repertoire? Prof. Dr. Wolfgang Stockmeier toont in elk geval de weg.

K. D'H.

«Orgelkunst» in het Stedelijk Conservatorium van Leuven

Op 14 oktober 11. organiseerde de Leuvense Orgelkring, samen met de Toeristische Dienst van de Stad Leuven en de Toeristische Federatie van Brabant, een uiterst geslaagde orgeltocht waarop meer dan 350 belangstellenden afkwamen.

Om tegemoet te komen aan de ruime belangstelling en om de zeer beperkte kennis betreffende de orgelcultuur aan te scherpen start Jos Meersmans op 15 november in het Stedelijk Conservatorium van Leuven met een lessenreeks binnen de cursus muziekgeschiedenis, gewijd aan «orgelkunst».

De cursus behandelt:

1. Technische aspecten van het mechanisch orgel
2. Pijpwerk en klankkleuren. De cursisten zullen ook auditief leren waarnemen
3. Stijlevoluities in de orgelbouw (chronologisch)
4. Geografische differentiatie
5. Het Vlaams orgellandschap rond Leuven
6. Problemen rond restaureren

Deze initiatiecursus richt zich tot iedere liefhebber van orgelmuziek. Voorkennis is niet vereist, evenmin kennis van notenleer. Men hoeft niet ingeschreven te zijn voor andere vakken aan het Conservatorium. Kortom: iedereen is hartelijk welkom.

Bach en het getal in het Leuvense Conservatorium

Op dinsdag 30 april 1985 om 20.30 uur wordt door Kees Van Houten en Mannus Kasbergen een lezing gehouden over de verborgen getalverhoudingen in het werk van Bach.

De gegevens van deze onbekende wereld leiden tot een verbazingwekkend inzicht dat velen zal doen verstommen.

Interpretatiecursus Orgelmuziek Speyer

Professor Zsigmond Szathmàry geeft op 29 en 30 november 1984 een interpretatiecursus van orgelmuziek uit verschillende stijperiodes, in het Bischoppelijk Kerkmuziekinstituut te Speyer. De cursus is toegankelijk voor spelers en voor luisteraars.

Inlichtingen en inschrijvingen: Landesmusikakademie Rheinland-Pfalz, An der Kreuzmühle 2, 6740 Landau. Tel. 06.341.380171.

Jubileum orgelmakers Reil

In het weekend van 30 november en 1 december 1984 zullen de orgelmakers Reil herdenken dat hun orgelmakerij 50 jaar bestaat.

De grondlegger van het bedrijf, Johann Reil, werd in 1907 in München (BRD) geboren. Hij kwam in 1929 naar Nederland en besloot in 1934 om een eigen orgelmakerij te beginnen. In november 1934 vestigde hij zich te Rotterdam en in 1937 verhuisde hij naar Heerde op de Veluwe, waar de orgelmakerij zich nu nog altijd bevindt.

Johann Reil overleed in 1960 en zijn beide zoons Albert en Han Reil hebben vanaf die tijd de orgelmakerij voortgezet.

Sedert ongeveer 1970 trad er een kentering op in het werk van de orgelmakers. Steeds meer zouden ze zich laten leiden door instrumenten die gemaakt zijn door 'de oude meesters' uit de 17de en 18de eeuw, instrumenten die steeds weer door kenners en liefhebbers werden (en worden) geprezen.

Zij waren de eersten in Nederland die een kopie maakten van een historisch orgel, namelijk het instrument voor de Prinses Julianakerk te Scheveningen, gemaakt naar voorbeeld van het Schnitger orgel te Uithuizen (daterend uit 1700/01).

Ter gelegenheid van deze herdenking zal er een jubileum-uitgave verschijnen, een dubbel-LP met een uitgebreid tekstboek.

Op deze twee grammofonplaten worden drie nieuwe orgels en een gerestaureerd instrument bespeeld.

Het uitgebreide tekstboek, verlicht met vele afbeeldingen, verhaalt de geschiedenis van de orgelmakerij en geeft met name veel informatie over de periode vanaf 1970. Er wordt ruim aandacht besteed aan de visie van de gebroeders Reil op het orgelmaken. De tekst is van de hand van Paul Peeters.

Deze jubileum-uitgave is verkrijgbaar door overmaking van f 56,— (incl. verzend- en verpakingskosten) op rek. nr. 59.87.80.971 (gironr. van de bank : 825234 t.n.v. ABN te Zwolle) van orgelmakerij Gebr. Reil, onder vermelding van 'jubileum-uitgave'. Het adres van de orgelmakers luidt : Orgelmakerij Gebr. Reil, Postbus 21, 8180 AA Heerde ; tel. 05782-1676.

Themadag Vlaamse Orgelvereniging

Op woensdag 10 april 1985 (derde paasdag) heeft er te Sint-Niklaas een gespreksdag plaats rond drie voor organisten zeer belangrijke onderwerpen :

- orgel-restauratie politiek
- statuut van de kerkorganist
- opleiding aan de conservatoria en muziekscholen

Voor elk van de thema's worden er momenteel een aantal specialisten benaderd, die een uiteenzetting zullen geven rond enkele specifieke vragen.

Na elke groep voordrachten zullen de sprekers dan beschikbaar zijn voor een discussie over het gespreksthema.

Hiervoor verzoekt de V.O.V. iedereen, die vragen of discussiestof wil aandragen, haar deze bondig geformuleerd toe te sturen, zodat de discussies niet gehinderd worden door de bekende drempelvrees, die de meeste potentiële vragenstellers kwelt.

In het maarnummer van «Orgelkunst» wordt er over deze themadag uitvoeriger uitgebreid.

Vlaamse Orgelvereniging vzw, Pothoekstraat 138-14, 2008 Antwerpen.

Pro-Civitate wedstrijd 1984

Tijdens de voorbije Pro-Civitate wedstrijd behaalde Peter Breugelmans uit Herselt een tweede prijs voor orgel.

Zijn programma bevatte werk van Bach, Couperin, Mendelssohn, en het opgelegd werk «Coins de ciel» van Pierre Matot.

De wedstrijd vond plaats op het orgel van de Karmelietenkerk te Brussel.

Orgeltage '85 Augsburg ; Jan Pieterszoon Sweelinck

Van 9 tot 11 april wordt door de Studio XVII Augsburg, — waar ook concertenreeksen georganiseerd en langspeelplaten betreffende

uitvoeringspraktijk van historische muziek gemaakt worden, — onder leiding van Roland Götz, orgeldagen georganiseerd. J.P. Sweelinck is het studieobject.

Studenten, amateurs, professionelen geïnteresseerden, zij die spelen en zij die luisteren zijn er welkom.

Inlichtingen : Studio XVII Augsburg, Am Mühlanger 16, D 8901 Deubach bei Augsburg - Duitsland.

Internationaal Orgelfestival St.-Albans, 6-13 juli —

Twee orgelwedstrijden

Twee internationale orgelwedstrijden worden ingericht. De eerste is gewijd aan de interpretatie. De eerste prijswinnaar bekomt 1.800 Pond, een recital in de Royal Festival Hall en een BBC-opname. De tweede prijswinnaar bekomt 900 Pond en een recital in St.-Albans Abbey. De derde prijswinnaar ontvangt 450 Pond.

De tweede wedstrijd is opgericht in herinnering aan Charles Tournemire (1870-1931). Hiervoor is een prijs van 600 Pond beschikbaar.

De kandidaten kunnen aan één of aan de beide wedstrijden deelnemen.

De jury is als volgt samengesteld : Josef Bucher (Zwitserland), Raymond Daveluy (Canada), Ferdinand Klinda (Tschechoslovakije), Douglas Lawrence (Australië) en Gillian Wear (Engeland).

De Eerste Eliminatie voor de Interpretatie- en de Tournemireprijs gebeurt op basis van een bandopname met volgende werken :

1ste en 2de beweging uit de 1ste Sonate (BWV 525) van J.S. Bach ; Pièce Héroïque van C. Franck.

Voor de Interpretatieconcours wordt verder gevraagd, voor de tweede eliminatie :

Prelude in Es BWV 552, J.S. Bach ; Scherzo in A, opus 47 N° 4, M. Reger ; Joie et Clarté des Corps Glorieux, O. Messiaen.

Voor de finale :

Concerto opus 4 N° 5, G.F. Händel ; Concertino (uitgegeven bij Leduc of UMP), Pierre Petit ; Toccata in d BWV 539, J.S. Bach.

Bij de Tournemire-wedstrijd wordt de vertolking gevraagd van :

Prelude in Es, BWV 552, J.S. Bach ; Scherzo in A, opus 47 N° 4, M. Reger ; Een korte improvisatie op een diatonisch thema.

En voor de finale :

N° 1 van «Deux fresques symphoniques sacrées» op. 75 Nr. 1 (uitgegeven door Max Eschig, Parijs) van Ch. Tournemire en een improvisatie van ± 10 minuten op een gregoriaans thema.

Inlichtingen : International Organ Festival, P.O. Box 80, Dt. Albans AL3 4HR, Engeland.

De inschrijvingen moeten binnen zijn tegen 1 maart 1985.

22ste Internationale Muziekdagen Brugge

26 juli - 11 augustus 1985

Tijdens deze periode heeft ook de 8ste Internationale Orgelweek plaats, tijdens dewelke twee internationale orgelwedstrijden plaats vinden.

De eerste is gewijd aan Bach-Händel. Hiervoor zijn ten bedrage van 350.000 BF prijzen en premies beschikbaar. De tweede is geconcentreerd op de J.S. Bachprijs Brugge. Deze prijs bedraagt 100.000 BF en vijf concerten onder de auspiciën van het Festival van Vlaanderen.

De jury bestaat uit J. Christie (Boston), S. Deriemaecker (Antwerpen), J. Huys (Gent), T. Koopman (Amsterdam), S. Preston (London) en M. Radulescu (Wenen).

De Bach-Händelconcours is toegankelijk voor kandidaten van elke nationaliteit.

Uit te voeren werken :

A. Concours Bach-Haendel :

— Preselecties : werken van J.S. Bach : a) Eén triosonate te kiezen onder de BWV 525-530 ; b) Präludium und Fuge Es-dur BWV 552 ; c) — ofwel uit de «Achtzehn (Leipziger) Choräle» de BWV 651, 653, 654, 655, 658, 659, 660, 664, 668 ; — ofwel uit «Clavierübung Dritter Teil» de BWV 669, 670, 671, 675, 676, 678, 680, 682, 684, 686. De jury kiest één of meerdere werken of delen ervan.

— Finale : a) één werk van Bach te kiezen uit Preludium en fuga in D (BWV 532), Toccata en fuga in F (BWV 540), Fantasia en fuga in g (BWV 542), Preludium en fuga in e (BWV 548), Toccata, adagio en fuga in C (BWV 564) of Passacaglia in c (BWV 582) ; b) G.F. Haendel : Konzert für Orgel und Orchester n° 10 in d (op. 7 n° 4) ; de finalisten worden bijgestaan door het Collegium Instrumentale Brugge onder Patrick Peire.

B. J.S. Bachprijs Brugge 1985 :

a) Eén werk van J.S. Bach te kiezen uit de preludia en fuga's in d (BWV 538), G (BWV 541), a (BWV 543) of h (BWV 544) ; b) Uitvoeren van eigen transcriptie van een concerto grosso naar keuze van G.F. Haendel (cfr. Bach's transcripties o.m. van concerten van Vivaldi) ; c) 1° Koraalimprovisatie (in de stijl van de Bach-tijd) : koraalharmonisatie — versierde C.F. in diskant — C.F. in tenor — C.F. in bas ; 2° Vrije improvisatie van fantasia en fuga. De thema's van de koraalimprovisatie en de vrije improvisatie worden één dag vooraf bekend gemaakt.

Inlichtingen : C. Mansionstraat 30, 8000 Brugge.

Internationale Orgelconcours «Adriaen Willaert», 28-31 augustus 1985

Ter gelegenheid van het Europees Jaar van de Muziek organiseert de Orgelkring Roeselare, samen met de Cultuurraad, onder de auspiciën van het Stadsbestuur, een Internationaal Orgelconcours.

Het programma is opgevat als een excursie vanaf A. Willaert, via de Italiaanse, Nederlandse en Franse Orgelschool tot en met J.S. Bach.

De kandidaten zijn niet aan een leeftijdsgrens gebonden, maar ze mogen niet gediplomeerd zijn aan een hoger Muziekonderwijsinstelling. Zij mogen afkomstig zijn uit de buurlanden, met inbegrip van Engeland.

De preselecties hebben plaats op woensdag 28 en donderdag 29 augustus van 14 tot 18 uur. De halve finale gaat door op vrijdag 30 augustus van 14 tot 18 uur en de finale op zaterdag 31 augustus vanaf 20 uur.

De jury bestaat uit voorzitter J. Maertens, directeur van de Muziekacademie A. Willaert te Roeselare en de leden J. Huys, C. Dubois en E. Hallein.

De prijzen bedragen 20.000, 15.000 en 10.000 BF.

Naast de concerten die door de juryleden gegeven worden, is er ook een boekentoonstelling en zijn er voordrachten met betrekking tot Adriaen Willaert.

De toegangsprijzen voor de finale en de avondconcerten bedragen 150 en 100 fr.

Inlichtingen op volgend adres : Secretariaat Orgelconcours «Adriaen Willaert» p.a. Eric Hallein, H. Horriestraat 40 B, bus 8 - 8800 Roeselare.

Monumenta Inter Organa Neerlandica

Sinds kort is in Elburg, Holland, een nieuwe orgelwerkgroep ; «Monumenta inter Organa Neerlandica» gevestigd. Deze werkgroep is voornemens op regelmatige tijden een grammofoonplaat uit te geven waarop één of meer interessante Nederlandse orgels zijn te beluisteren. Al deze grammofoonplaten worden digitaal opgenomen, terwijl de fraai uitgevoerde klaphoezen veel informatie geven over de orgels en de uitgevoerde composities. De eerste plaat, waarop Rudi van Straten de orgels van Blokzijl, Hindeloopen en Hoorn bespeelt is zojuist verschenen. In november a.s. verschijnt plaat nr. II in deze serie waarop het schitterende Quellhorst-orgel in de Grote- of H. Nicolaaskerk te Elburg is opgenomen. Op deze tweede plaat is begonnen met het vastleggen van het volledige «Orgelbüchlein» van Joh. Seb. Bach waarbij het betreffende orgelkoraal wordt voorafgegaan door de vokale zetting uitgevoerd door het Noord-Veluws Kamerkoor o.l.v. Maarten Seijbel. Vraag informatie over deze uitgaven. Adres van de werkgroep : Wildemaetstraat 43 - 8081 AH Elburg / Holland.

«The Singing Organ»

Onder deze titel is een nieuwe documentaire film over Jean Langlais gemaakt. Op 15 februari 1984 werd deze film gepresenteerd in de kathedraal van Bonn. De Tschechische producer Vlastislav Vytvar, in West-Duitsland verblijvend, tekent verantwoordelijk. Het is een veertig minuten durende film, beschikbaar in Engelse, Franse en Duitse versie, en in verschillend formaat. De film werd opgenomen in Engeland, Langlais' geboorteland en in Parijs.

Deze documentaire toont de componist op verschillende plaatsen en in uiteenlopende omstandigheden. Zijn vrouw Marie-Louise Jacquet en zijn dochtertje Caroline zijn erbij.

Beelden uit Engeland en Parijs worden muzikaal onderbouwd door muziek van J. Langlais. Aldus hoort men o.m. de Apocalypse, de Plechtige Psalm N° 3 en de Fantasia voor twee organisten die hij samen met zijn vrouw vertolkt. Langlais spreekt over zijn ouders, zijn jeugdjaren, zijn muziek, zijn vriendschap en bewondering voor O. Messiaen en over vele andere niet bekende hoogtepunten uit zijn leven.

Verdere inlichtingen : Vaclav Vytar, 1 Gutenbergstrasse 18, 42 Oberhausen, BRD.

Organic Bach — Maratonconcert van 12 uur

Een tweedaags festival ter gelegenheid van de 300ste verjaardag van Bachs geboorte wordt op 12 en 13 april 1985 georganiseerd in South Congregationale - First Baptist Church, New Britain, Connecticut.

Het maratonconcert duurt ongeveer 12 uur en wordt georganiseerd ten voordele van A.G.O.

Internationale Orgeltagung 4-10 Augustus 1985 Orgels in het oude graafschap Vlaanderen

De jaarlijkse samenkomst van de Geselschaft der Orgelfreunde zal voor de allereerste maal sedert zijn stichting doorgaan in België. Als verblijfscentrum is Brugge gekozen. Het thema is «Orgels in

het Oude Graafschap Vlaanderen». Dit oude graafschap strekt zich uit over Oost- en West-Vlaanderen, Noord-Frankrijk en Zeeuws Vlaanderen in Nederland. Aldus wordt de brug gelegd tussen de Orgeltagungen in Parijs (1977) en Utrecht (1981).

De aanmeldingen sluiten af op 31 maart 1985.

Internationale studieweek 10-15 maart — Sinzig

Vocale en orgelmuziek na 1980 wordt behandeld vanaf 10 tot 15 maart 1985 in de St.-Peterskerk te Sinzig.

William Albright, U.S.A., Theo Brandmüller, Saarbrücken, Johannes Geffert, Bonn, Jean-Pierre Leguay, Parijs, Noniko Ono, Yokohama, Peter Schumann, Heidelberg en Zsigmond Szathmáry, Freiburg, zijn de orgelolisten. Daarnaast zijn er ook vocale ensembles. Het interpretatieseminarie staat onder de leiding van Zsigmond Szathmáry, het improvisatieseminarie wordt gegeven door Jean-Pierre Leguay. Er is ook een deelnemersconcert.

De Stichting «Cantantibus Organus» geeft twee prijzen van telkens 500 DM voor de beste prestatie tijdens het slotconcert van de beide seminaries.

De algemene leiding berust bij Peter Bares.

Inlichtingen : Peter Bares, Kirchplatz 6 - D-5485 Sinzig, BRD.

Compositiewedstrijd

In aansluiting met de tiende «Internationale Orgelwoeke» looft de stad Sinzig een orgelcompositieprijs van 3.000 DM uit. De compositie dient een tijdsduur van ± tien minuten te hebben en mag nog niet eerder in het openbaar uitgevoerd zijn. De tweede prijs, ten bedrage van 1.000 DM, wordt door Dr. Phil. h.c. Werner Walcker-Mayer geschonken.

De compositiewedstrijd is toegankelijk voor componisten die op 10 maart 1985 hun 35ste levensjaar nog niet beëindigd hebben.

De jury bestaat uit : prof. Günther Becker, Düsseldorf, prof. Zsigmond Szathmáry, Freiburg en KMD Klaus-Martin Ziegler, Kassel.

Inlichtingen : Peter Bares, Kirchplatz 6 - D-5485 Sinzig.

Drie orgelprojecten van « De Noordhollandse Academie voor Orgel en Koördirectie »

De Noordhollandse Academie voor Orgel & Koördirectie organiseert in 1985 wederom een drietal orgelcursussen, bestemd voor amateur-organisten die zich nader willen verdiepen in specifieke aspecten van de orgelliteratuur en het orgelspel. Voor vakstudenten bestaat de mogelijkheid de projecten als toehoorder bij te wonen. Hierbij wordt vooral gedacht aan de mogelijkheid extra ervaring op te doen in alternatieve onderwijsvormen voor amateurs.

Project I : « Improvisatie in de Eredienst » op zaterdag 16 februari. Aan de hand van verschillende modellen en technieken zal Jacques Van Oortmerssen, hoofdvakdocent orgel aan het Sweelinck-conservatorium te Amsterdam, dit onderwerp belichten. Ervaring in het improviseren is niet noodzakelijk doch wordt wel op prijs gesteld. De cursus vindt plaats in de Lutherse kerk aan de Baangracht te Alkmaar. Aanvang 14 uur.

Project II : « Acht kleine Praludien und Fugen van J.S. Bach » op zaterdag 31 maart.

Met het oog op het Bachjaar zal Pieter van Dijk, docent orgel aan de muziekschool te Den Helder, deze stukken behandelen. De cursus vindt plaats op het onlangs gerestaureerde van Dam-orgel in de Koogerkerk te Zuid-Scharwoude. Aanvang 14 uur.

Zoals gebruikelijk wordt dit project afgesloten met een deelnemersdocent concert, aanvang 20 uur.

Project III : zal t.z.t. nader worden aangekondigd.

Voor informatie en aanmelding kunt u zich wenden tot : Pieter van Dijk, Baangracht 1, 1811 DC Alkmaar. Tel. 072-120528.

Orgeldagen te Hasselt

Door de Culturele Dienst van de stad Hasselt werd, in samenwerking met Basilica Concerten Limburg en Festival van Vlaanderen, een tweede muziekfestival ingericht.

Waar vorig jaar de beiaard centraal gesteld werd, was het van 18 tot 25 augustus 1984 de beurt aan het orgel.

Een belangrijk moment in het festival was het colloquium in het Hasseltse stadhuis, op zaterdag 18 augustus, 13.30 uur. We beperken ons hier tot het opsommen van de thema's die op het programma stonden, vermits we niet in de gelegenheid waren persoonlijk aanwezig te zijn.

1. De inventaris van het groot-Hasselts orgelbezit.
2. De visie van de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium over de zorg voor het orgelpatrimonium in Limburg.
3. De werking van de diocesane Orgelcommissie.
4. De zorg voor het orgelpatrimonium — de ervaring vanuit Nederland.
5. De geschiedenis van de Limburgse Orgelschool (1916-1960).
6. Het orgelonderwijs in het secundair muziekonderwijs in Limburg.
7. Het orgel als concertinstrument.
8. De sociale situatie van de kerkorganist in Limburg.

Terzelfdertijd vonden ook nog enkele andere activiteiten plaats zoals diverse beiaard- en orgelrecitals, de Open-Toren- Beiaarddag, en een Orgel-Fietstocht doorheen Hasselt en omgeving.

Tenslotte vermelden we de tentoonstelling «Orgels in Hasselt» die in dezelfde periode liep, in de gebouwen van de Kredietbank te Hasselt. De programmabrochure, aangeboden bij deze tentoonstelling, omvat korte hoofdstukken over Werking, Geschiedenis en Techniek van het orgel, alsook een hoofdstuk «Het mechanische draaiorgel en zijn geschiedenis». Het meest substantiële deel van de brochure is de beknopte inventaris van het Hasselts orgelbezit. Het lijkt op het eerste zicht dat deze inventaris aanspraak wil maken op absolute volledigheid qua items, maar net op dat punt willen we een woordje kritiek (het enige trouwens) kwijt : dat men relatief grote hoeveelheden papier en inkt verspilt aan uitvoerige beschrijvingen van elektronische spullen (plaats, bouwjaar (!), bespeler, enz.) lijkt weinig zinvol. Een simpele vermelding «enkel elektronium aanwezig» had ruimschoots volstaan ; in de plaats daarvan had men beter een stevige bibliografie kunnen verzorgen, want in Vlaanderen én in Nederland is reeds een en ander verschenen aangaande Limburgse organografie.

De brochure besluit met een zeer lezenswaardige historiek over de Limburgse Orgel- en Zangschool, waarbij ook Arthur Meulemans welverdiende aandacht toebedeeld krijgt.

Agenda

NOVEMBER :

- 8 20u Leuven, Lemmensinstituut : Wim van Beek (NI)
24 16u Brussel, dekanale kerk St.-Gillis : Jan Leopold
29 20u30 Heverlee, Jezuitenkerk : J. Sluys, m.m.v. het Arenbergkoor

DECEMBER :

- 2 18u Antwerpen, St.-Jozefskerk : Cantatedienst ; homilie ZEH J. Thevelein, Meisjeskoor Cantemus, Instrumentaal Ensemble o.l.v. P. Van Looy, H. Verschraegen, orgel
20 20u Sint-Niklaas, St.-Jozefskerk-Tereken ; Kerstconcert : Jo van den Durpel, orgel m.m.v. de Speelgroep «Toccat» o.l.v. R. Suetens
21 20u Grimbergen, Abdijkerk : Geestelijk concert m.m.v. gregoriaans koor en de Chorale St.-Cecilia. K. D'Hooghe, orgel
30 11u Leuven, grote zaal van het Cultureel Centrum : «Rond de Leuvense organist Matthias Van den Gheyn»

JANUARI :

- 20 18u Antwerpen, St.-Jozefskerk ; Cantatedienst : Homilie Dom G. Schouten, Koor Cantecleer o.l.v. J. De Meester, Herman Verschraegen, orgel
29 20u Aalst, stadhuis : Kerksonaten van W.A. Mozart m.m.v. K. D'Hooghe, orgel

FEBRUARI :

- 25 18u Antwerpen, St.-Jozefskerk, Cantatedienst : Homilie Prof. P. Schollaert, Koor Fedelitas, o.l.v. Ph. Poot, Ensemble Concerto Arcato o.l.v. M. Pieters, Herman Verschraegen, orgel

MAART :

- 24 18u Antwerpen, St.-Jozefskerk, Cantatedienst : vocale solisten Bach Collegium o.l.v. M. Scheck, Herman Verschraegen, orgel (J.S. Bach : Cantate 106 Actus Tragicus)

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

32e jaargang — Heft 3 — September 1984

- W. Adlung : Walter Supper †
— J. Goens : Bach auf der mitteltönigen Orgel
— F. Friedrich : Der Orgelbauer Heinrich Gottfried Trost
— R. Wilhelm : Die Furtwängler & Hammer-Orgel der Johannis-Kirche Braunschweig
— G.D. Wagner : Die Steinmeyer-Orgel der Christuskirche Mannheim
— H.J. Falkenberg : Die Orgel im Glockensaal in Bremen

THE DIAPASON, An International Monthly devoted to the Organ, the harpsichord and Church Music, 380 Northwest Highway, ... Des Plaines III, 60016 U.S.

75th Year — Nr 8 — August 1984

- Umberto Pineschi : Pistoia and Its Historical Organs (III & Conclusion)
— John E. Williams : Scottish Organ Music Since 1950 (II)
— Larry Palmer : Isolde Ahlgrimm at 70

75th Year — Nr 9 — September 1984

- William D. Turner : Pipe Organ Structure and Sound
— Michael Wm Lefor : A New Discovery in the History of the Organ

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift ter bevordering van liturgische muziek, uitgave van de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging

Jg 108 — Nr 3 — September 1984

- F. Jespers : Werkschrift en werkmap over Kerkmuziek
— R. Bot : 115 jaar Koormuziek in de Utrechtse kathedraal
— A. Vernooij : Het derde Internationale Congres van de AISCGR
— S. Groot : Einduitvoering Nederlands Instituut voor Kerkmuziek
— B. Kahmann : Anton Bruckner's «Kleine Kirchenmusikwerke»
— A. Vernooij : Een handboek voor Kerkmusici
— M. Pirenne : 'Organistenspiegel'
— R. Bot & F. Jespers : Het nieuwe orgel van Wouw
— J. Laus : Zuiniger energieverbruik in kerkgebouwen

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging

80e jaargang — Nr 10 — Oktober 1984

- P. van Dijk : De complete amateurorganist
— K. Rosenhart : Bij het spelen van Orgelmuziek
— P. Peeters : «Het Orgel» en uitvoeringspraktijk
— B. Winsemius : Muziek... Barokmuziek... Orgelmuziek uit de Noordduitse Barok
— P. van Dijk : 'De acht kleintjes' (BWV 553 t/m 560)
— K. Rosenhart : Johann Pachelbel
— P. van der Steen : Een nieuw boek over Jehan Alain
— J. Raas : Improvisatie

80e jaargang — Nr 11 — November 1984

- D. Troost : In Memoriam Dr. Willem Mudde
— G. Sars : Bach op z'n Frans (Prelude & Fuga in Es, BWV 552)
— W. Kloppenburg : Het Wilhelmus als volkslied en als kerklied
— J. Jongepier : Een Flentrop-orgel in Japan
Het nieuwe orgel van de Gereformeerde Kerk te Nijverdal

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Wallonne d'Organistes ; A.S.B.L. 16e Année, N° 63 — 1984/3

- J.P. Felix : L'Etat de l'Orgue à Bruxelles dans le dernier quart du XVIIIe S.
A propos de l'inauguration des Orgues de Grimbergen en 1911
— E. De Vos : l'Abbé Camille Jacquemin 1899-1947
— P. Gilot : Les Journées «Universa Laus» à Paderborn

WUERTTEMBERGISCHE BLÄTTER FUER KIRCHENMUSIK, Mitteilungsblatt des Verbandes — Verband der Chöre und Kirchenmusiker e.V.

51.Jahrgang — September-Oktober 1984

- V. Kalisch : Jan Dismas Zelenka oder «... höchst eigenwillige Person» — Bemerkungen zu Leben und Werk
— R. Böhm : Offenes Singen in der Gemeinde
— H. Voelkl : 450 Jahre Evangelische Kirchenmusik im Württemberg
— K. Boehringer : Singen, singen tut man viel zu wenig — Geschehenes und Gedachtes
— G. Steiff : Zum Beispiel — Programm einer ökumenischen Abendmusik
— E. Klee : Schwestern, wo seid ihr ? — Das Kirchenlied kennt nur Mannsbilder

Prullaria

Alleen in Utopia komen geen zetfouten voor, wat betekent dat ook Orgelkunst regelmatig geteisterd wordt door de zetduivel (hetgeen iedereen overigens al lang bemerkt heeft).

Zo werd bijvoorbeeld in IVde jg. nr. 2 blz. 32 sub 3° de pittoreske zinsnede van een 18de-eeuwse dorpspastoor totaal bedorven door één ontbrekende letter : de gesaneerde versie luidt « (de organist mag niet spelen) straetliedekens of slegte airkens ».

In het NRC-Handelsblad (27.4.81) kreunt ook J.H. Donner : « Sinds jaren schrijf ik in verschillende bladen, maar nog nooit is het mij gelukt een stuk in de krant te krijgen, precies zoals ik het geschreven had. Altijd is er wat mis. Zinnen verminkt, woorden weggefallen of toegevoegd, spaties op andere plaatsen en soms ook mijn hele stuk in drieën geknipt en in nieuwe volgorde neergezet. Er is daar niets aan te doen, maar vaak kost het moeite niet in tranen uit te barsten... ». We hopen voor J.H. Donner dat hij dan wel tranen van plezier bedoelde en wensen hem verder alle heil toe in deze Prullaria met een spreuk van de Bond Zonder Blaam « Lach je dood, een prettige vorm van zelfmoord ».

Hoewel de meeste van onze vakbroeders geen rubriek Prullaria brengen zoals wij, moeten hun lezers bij sommige artikels toch wellicht denken dat ze een prullaria-tekst aan het doorslikken zijn. Wat te denken van

« ... een Mixtuur van 4 ranken » (Adem 1978,1) en

« ... het Van Haan-orgel van de St.-Pauluskerk te Antwerpen » (id. 1979,2) ?

En wanneer ik wat dichterbij huis ga snuisteren, ... al gehoord van een ... «Loubas 16 voet»? Maar ja, gekke registernamen komt men in alle talen tegen, zo bijvoorbeeld in het Spaans «Viejos & Viejardos», wat in plat Vlaams zoveel wil zeggen als Oude Venten (bas) & Oude Wijven (discant).

Laat ons dan maar voor een keer eindigen met een opzettelijk bezoedeld vers (drukker, afblijven a.u.b.) :

« Bloemen verwelken

Plechtige Communies vergaan

Maar de zetduivel blijft eeuwig bestaan ».

P.R.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse